

Ան. Առաքել Շառշ
Մարտի 26-ին Կապիթ. ք.
1910թ.

800
97-ԱԴ

891. 99

Ա-42

9/1

51

Ա. Շ.	ԲԱԺԻՆ
ԲԱԺՆԻ №	
ԳՐԳԻ №	27

2693

891.99
Ա-42

21 JUN 2005

8105 80 6
19 NOV 2010

891.99
Ա-42

Ա. ԱՅԱՐՈՆԵԱՆ

693/10

ՄՈՒԻՐՆԵՐԻ ՏԱԿԻՑ

1001
991

345

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս
ԷԼԵԿՏՐՈՆԱԳՐԻ ՏՊԱՐԱՆ ՕՐ. Ն. ԱՂԱՆԵԱՆԻ, ԳՈԼԻՏ. Զ.
1910

02. 2013

18.475

Այն առաւօտ տիկին Սօֆիան շատ ուշ
զարթեց.

Ննջարանի թանձր վարագոյրներէ բաց-
լածքից թափանցող աշնանային արեւի ցըն-
ցուղները քնքշօրէն շառագունել էին սե-
նեակի կիսախաւարն ու պատերը և գունա-
ւոր կիսաստուերով դողդողում էին կահ-կա-
րասիւնների վրայ:

Երիտասարդ կիներ՝ խորունկ մտածմուն-
քի մէջ, անշարժ պարկած էր շքեղ, փա-
փուկ անկողնում իր մտախոհ ու վշտոտ հա-
յեացքը ծաղկանկար առաստաղին յառած:
Նրա սև ու փարթամ մազերը ալիքաւոր ու
քմահաճ ծալքերով փուլել էին բարձերի ըս-
պիտակութեան վրայ՝ ինչպէս մուրճ ու գա-
լարուն ամպը լեռան ձիւնապատ կատարին:

Նա ներվոտ շարժումով մի փոքր յետ
ձգեց վերմակը—սենեակի օդը տաք էր:

Մետաքսէ վարդագոյն շապիկը բաց
թողնելով նրա երկար մարմարէ պարանո-
ցն ու ձիւնաթոյր լանջը, ակնապարար վա-
յելչութեամբ ծածկում էր կուրծքը, որ մեղ-
միւ վերուվար էր լինում ինչպէս վաղոր-

1664

դեան թափանցիկ մշուշի տակ խայտացող ալիք: Սոշոր, երազուն աչքերի տակ մուգ կապոյտ գծերը — անքուն, տագնապալից գիշերւայ լուռ վկաներ — էլ աւելի հրապուրիչ ու խորունկ էին դարձնում գեղանի կնոջ հայեացքը, որի մէջ լողում էր վիշտը, որպէս նօսր ամպը երկնքի անհուն կապոյտի վրայ:

Անհոգ ու անգիտակից նազանքով նա բարձրացրեց գլուխը և շքեղ մազերը քաշ ընկան՝ բարձունքից գահավէժ ալիքներով. նա թափով ի մի հաւաքեց նրանց ճոխ փընջերը, ուսի վրայով ձգեց կրծքին, ապա հօլանի կոները բոլորած պսակաձև՝ ձեռները զլխի տակ դրեց, ասես ինքն իրան շշնջալով՝ «այսպէս աւելի լաւ է...»

Եւ կրկին աչքերը յառեց առաստաղին անթարթ ու մտախոհ:

Ննջարանի լուռ խաղաղութեան ու վարդազոյն մշուշի մէջ նա գեղեցիկ էր ինչպէս մի դիւթիչ երազ:

Տարտամ վիշտը նրա դէմքին աւելի և աւելի խորունկ էր դառնում որպէս երեկոյեան նիրհող լճի վրայ թանձրացող մէգը: Պատկերներ ու յուշեր մերթ ցաւոտ, մերթ ժպտուն, և միշտ հրապուրիչ պաշարել էին զլուխը, աշնան հողմերի բերան ընկած տե-

րկների պէս խելայեղօրէն տարւում էին, գալարւում, բարձրանում, իջնում, ցրիւ գալիս, կրկին կուտակւում և այսպէս անվերջ...

Սեփական կեանքն էր փուլել իր աչքի առաջ:

Սօֆիան դիտում էր իր անցած օրերը, ինչպէս մի հին նւիրական գիրք, որի փոշոտ ու գունատ թերթերի արանքներում շարած են ծաղկի թերթիկներ, վաղուց հետէ չորացած, դալուկ, բուրմունքից զրկւած, և որոնք սակայն պահում են հին յուշերի պատկերները: Թախծոտ համբերութեամբ թերթում էր Սօֆիան իր կեանքի գիրքը, մէկիկ-մէկիկ նայում էր իր յուշերի չորացած ծաղիկներին և նրա հոգին լուռթեան մէջ մերթ ժպտում էր, մերթ լալիս:

Եւ ինչ շատ էին այդ յուշերը. և նրանցից իւրաքանչիւրը յարուցանում էր հազար ու մի խոհեր, յոյգեր, պատկերներ, ու ամենքը միասին թիթեռնիկների խօլ ու խայտաբղէտ երամով՝ դարձ դարձիկ ու քմահաճ լողում էին նրա վշտի գունատ մշուշի մէջ:

Կախարդական մի ձեռք այսօր հօր շարժումով յանկարծ դադար էր տւել նրա գոյութեան ընթացքին և երիտասարդ կինը կանգ առած կեանքի մեծ ճանապարհին, բաց աչքով տեսնում էր ինքն իրան, տեսնում էր

իր անցեալը և անողոք դատաւորի պէս քրքրում էր սեփական հոգին վճիռ արձակելու համար:

Պատկերը վհատեցուցիչ էր և դատաւճիռն անողորմ—նա ինքն իրան խաբել էր՝ կապելով կեանքը մի մարդու հետ, որ միշտ թափուր պիտի թողնէր խորունկ ու բուռն յոյզերի տենչացող իր հոգին: Մեղմացուցիչ հանգամանք չըկար. իր սեռին յատուկ պերճ երևակայութեամբ նա պատրանքներէից հիւսել էր երջանկութեան ցնորական մի աշխարհ, որ այժմ ինքնաքննին հոգի սառը շնչից ցրիւ էր գալիս շամանդաղի պէս:

Նա խորը հառաչեց.

Եւ գիշերւայ պէս սև ու ծանր թախիծը իջաւ, սղմում էր նրա կուրծքը, կոկորդը. նա խեղդւում էր օդի պակասութիւնից:

Տենդոտ շարժումով իսպառ դէն շարժւեց վերմակը, ցած թռաւ անկողնից, կանգնեց փափուկ գորգի վրայ և յանկարծ ինքն իրան տեսնելով պահարանի դրան ահագին հայելու մէջ՝ մնաց քարացած: Ասես իր ամուսնութեան ութ տարիների ընթացքում առաջին անգամ էր տեսնում հայելու մէջ իր ամբողջ գեղանի մերկութիւնը, իր քնքոյշ կանացիութիւնը: Ամուսնական կեանքն անցել էր այդ հրապուրիչ կերտածքի վրայով խը-

նայելով նրա կուսական թարմութիւնը, ինչպէս որ կոյս էր մնացել նրա հոգին:

Եւ նայում էր անյագ ու երագուն...

Մագերը հարուստ փնջերով վար թափւեցին ինչպէս փլշող գիշեր և թիկունքի վրայից յորձանք տւին մինչև մէջքը: Քաշընկած շապկի տակից բարձրացող կոկոր ուսը, հոլանի կոներն իրենց գիրգ վայելչութեամբ, թրթռուն լանջը, և անհանգիստ շնչառութեամբ խայտացող կուրծքը կազմում էին միներդաշնակ, ակնապարար ամբողջութիւն, որ հանճարեղ արուեստագէտի ձեռքը կարծես նոր էր դուրս քաշել մարմարի զանգւածից: Մերկ սրունքներին ու փոքրիկ ոտներին նայեց, որոնք զոյգ տատրակների պէս իրար կողքի սղմած, ասես նայում էին հայելուն ու ժպտում: Մի տեսակ մանկական հաճոյք էր զգում դիտել սեփական մարմնի գեղը, և քանի շատ հրապոյրներ էր երևան հանում այնքան աւելի էր տխրում, դէմքի թախիծն աւելի էր թանձրանում: Մետաքսէ շապկի խորհրդաւոր նրբութեան տակ թըրթռացող այդ դիւթիչ գեղեցկութիւնը, որ սիրող տղամարդի համար հզօր ու խենթ ներշնչումների անհատնում աղբիւր պիտի լինէր, ութ տարի շարունակ մնացել էր ինչպէս հոգի տակ թագցրած զանձ:

Եւ առաջին անգամ այնքան անխորհուրդ տարիներէց յետոյ, նա հասկացաւ, թէ ինչո՞ւ մի տեսակ կուսական երկչոտութեամբ միշտ սքողւած է պահել իր մերկութիւնը ամուսնու առաջ, հասկացաւ, թէ ո՞ր է թագնւած իր այդ յամառ, յարատեւ ամօթխածութեան աղբիւրը: Միայն անհունօրէն սիրւած ու յաւէտ ցանկալի տղամարդի համար է կինը միշտ շռայլ իր հրապոյրներով, անսպառ՝ իր սիրոյ գողտրիկ, բազմազան արտայայտութիւններով. հակառակ դէպքում նա անգիտակցօրէն ժլատ է սիրոյ մէջ և իր սառնութիւնը բացադրում է ամօթխածութեան զգացմունքով:

Խղճուկ պատրանք, որ ժպտում է սիրոյ գերեզմանի վրայ ու տանելի դարձնում տաղտուկ զոյգերի անմիտ կենակցութիւնը:

Նա խորը հառաչեց ու յետ փախաւ հայելուց:

Յոգնած, յուսաբեկ շարժումներով, նա հագնւում էր:

* * *

Նա չը նախաճաշեց. անցաւ ընդունարան, ուր աւելի լոյս ու օդ կար, ուր հեշտ էր շնչել, խորհել: Թախիժը որ երեկւանից յանկարծ ներս էր խուժել բնակարանը,

մեղմիւ սողաց նրա յետեից ինչպէս սև դալարուն օձ: Սօֆիան ամեն կողմ զգում էր նրա սառը շունչը, նրա հազիւ լսելի փսփսուկը իր զգեստի շրջիւնի, իր տարտամ ոտնաձայների, իր շնչառութեան, անգամ օդի նուրբ, աննկատելի երերումների մէջ: Ամեն տեղից նա էր նայում, այդ խեղդող, սև թախիժը, և՛ վարագոյրների ծալքերի միջից, և՛ կահ-կարասիների տակից, անգամ պատերից թարթող նկարների հայացքներով:

Աշնանային առաւօտեան դուրեկան արևը թափանցել էր լուսամուտից և նրա շողերի հետ դողդողում էին յատակի վրայ փողոցի ծառերի սոււերները նկարագեղ ձևերով:

Նոյն շողերի մէջ լողալով, յատակի վրայ խաղում էր երեք չորս տարեկան մի մանուկ հիւանդոտ, գունատ ու նւազ: Նրա սրւած քիթը խիստ լայնացած քթածակերով, խոշոր, պաղ ու խոր ընկած աչքերը, որ կարծես ձանձրանում էր թարթել, մանկան դալուկ դէմքին տալիս էին խղճալի արտայայտութիւն: Երբ արևի շողերն ընկնում էին ուղիղ երեսին, նրա անարիւն թափանցիկ մորթին թեթև գոյն էր ստանում և երակները երևում էին, ինչպէս ճերմակ շղարշի

վրայ բանաժ կապտաւուն թելեր: Երբ շարժուում էր, կամ փորձում վերկենալ, թւում էր, թէ նրա բարակ ոտները կը ճկւին, երկուտակ կը ծալին անգամ իր, խղճուկ մարմնի չնչին ծանրութեան տակ:

Այդ քնքոյշ, եթերային արարածը կարծես ապրելու համար չէր եկել աշխարհ, այլ հէնց այնպէս, որ նայի ու անցնի, ինչպէս ուշ աշնանը լեռնալանջին ծլած մի մեծ նաւոր ու գունատ ծաղիկ, որ առաջին հողմի հանդէպ թօշնոււմ, գլուխը քաշէ ձգում փոշիների մէջ: Նա շատ էր դալուկ, շատ էր փխրուն կեանքի համար:

Եւ սակայն մանկութիւնը խօսում էր այդ վտիտ, վատոյժ կազմուածքի մէջ. չը նայելով իր ծայրայեղ թուլութեան, մանուկը փորձում էր բռնել յատակի վրայ խաղացող ժապաւինաձև, նկարչագեղ սուերներն ու շողերը, մեղրամոմի-պէս բարակ մատներով չանգոռում էր յատակը, շրջաններ էր կատարում, ծափ դարելում ու քրքրում նւաղ, լալկան ձայնով:

Մայրը դիտում էր.

— Զգոյշ, ժօրժիկ վար չ'ընկնես.

Նրա ձայնի մէջ մայրական խնամոտ հոգացողութիւնից դուրս անհանգիստ, երկշոտ մի շեշտ կար. ասես մանկան փոքրիկ

սայթաքումից կախաժ լինէր մի ահագին, մի սպառնալի վտանգ.

— Ես չեմ ընկնի մամա, պատասխանեց երեխան թօթովելով և կրկին անձնատուր եղաւ իր խաղերին:

Մայրը շարունակեց իր ընդհատուած մտածմունքները:

Իր ձեռքով նա խառնում էր անցեալի մոխիրները և նրանց տակ նիրհող կայծերը ճարճատում, բարձրանում էին և հրդեհը բորբոքում, փոթորկում էր էութիւնը:

Կրակը մխում էր վաղուց ի վեր, և հրդեհը բորբոքեց յանկարծ...

* * *

...Հրդեհը հանգչում էր մոխիրների տակ և բռնկւեց յանկարծ:

Երէջ առաւօտեան նա անցնում էր փողոցով, ինչպէս շատ անգամ անցել էր: Ո՛չ մի տագնապ, ո՛չ մի անհանգստութիւն չէր խռովում նրա հոգին: Նոյն խիւ ակորժ, ժրպտուն տրամադրութեան մէջ էր: Օրը պայծառ էր, օդը՝ յստակ, աշնանային արևը՝ դուրեկան: Եւ յետոյ՝ չէ՞ նա գեղեցիկ էր ու ջահել, ընդամենը քսան և եօթ տարեկան... Նրա կայտառ, թեթև քայլաձևի, մարմնի ալեծածան շարժումների մէջ այն անբռնա-

դատ վայելչութիւնը, այն խենթացնող նա-
զանքը կար, որ յատուկ է միայն իսկապէս
գեղեցիկ կանանց. գնում էր ինքն իր համար
և իր հետ տանում էր հրապոյրները մի ցը-
նորական աշխարհ, ու այնքան հայեացքներ...

Վարդագոյն շրթունքների վրայ մի ժը-
պիտ կար, գեղեցկութեան ու երիտասար-
դութեան ժպիտը... իր համար, Ամբոխի մի-
ջից անցնում էր, ինչպէս այծեամն անտա-
ռում, ուր բոլոր ծառերը գուրգուրում են
նրան և ինքը՝ ոչ մէկին: Նա խաղացնում էր
ուսին բաց հովանոցը, բայց արևից չէր պաշտ-
պանւում. հաճելի էր զգալ երեսին մեղմ ճա-
ռագայթները, որոնք խտողում էին նրա
նուրբ մորթին հեշտալի համբոյրի պէս: Յի-
շեց սակայն՝ որ ամուսինը միշտ պատուիրում
էր նրան. պաշտպանել իր քնքոյշ մորթին
արևից, յիշեց ու բարակ, բոսորային շըր-
թունքներով հեգնական շարժում արեց:

Ժպիտը խամրեց...

Կանգ առաւ զգեստեղէնի խանութի
առաջ, ուր ցուցադրւած էին եղանակին պատ-
շաճ նորութիւններ: Նայում էր երկար: Նրա
ուշադրութիւնը գրաւեց ճապոնական տա-
բազի մի վերնագգեստ. յիշեց, որ ամուսի-
նը սիրում է նրան տեսնել արտասովոր, նո-
րահնար զգեստների մէջ և կրկին շրթունք-

ների վրայ խաղաց նոյն հեգնութիւնը — ըզ-
գեստ գնելու միտքը թողեց:

Փոքրիկ տղայի մի սիրուն ձեռք զգեստ
ընկաւ աչքին, երեք-չորս տարեկանի յար-
մար: «Ժորժիկին», մտածեց նա, բայց նա
այնպէս նիհար, այնպէս անոյժ է խեղճիկը.
բժիշկը պատուիրել է յատուկ զգեստ պատ-
րաստել տալ նրա համար: Ու տխրութեան
մի քօղ իջաւ դէմքին, որ ժորժիկն այնպէս
նիհար է, այնպէս թուլակազմ:

Հովանոցը պտտացրեց ուսին և առաջ
անցաւ:

Արտասովոր մի շարժում կար դէպի մեծ
հրապարակը:

Անորոշ ու գորշ մի զանգւած՝ երերուն՝
համաչափ քայլւած քով մեծ ծառուղիով դան-
դաղ իջնում էր դէպի հրապարակը:

Հասան.

Մի քանի զինւորներ շրջապատած տա-
նում էին մի հատիկ կալանաւոր: Անօրինակ
ոչինչ չըկար: Համարեա ամեն օր միևնոյն
փողոցներով ցեխերի ու աղբերի միջից տար-
ւում էին ամեն կարգի կալանաւորներ մերթ
ընկճւած ու վախկոտ, մերթ հպարտ ու հա-
մարձակ, և մերթ հեգնօրէն ցասկոտ մար-
դիկ, որոնք անցնում էին համարեա աննը-
կատելի. սովորական երևոյթ էր: Միայն փո-

դոցի թափառաշրջիկ մանուկներն էին մի վայրկեան վազում նրանց յետևից, ապա ցըրիւ գալիս քրքշալով:

Այսօր սակայն իրարանցումն ու հետաքրքրութիւնը մեծ էր:

Իոյրը վազում էին դէպի հրապարակը. բոլոր հայեացքներն ուղղւած էին դէպի մըռայլ թափօրը. գործի մարդիկ անգամ մի վայրկեան կանգ առած մայթերի վրայ՝ դիտում էին. խանութպանները գլուխները դուրս հանած դռներից՝ թաթերի վրայ էին բարձրանում կալանաւորին լաւ տեսնելու համար. ոմանք՝ աւելի հետաքրքիրները, հեռւից քայլում էին զինւորների հետ, ուրիշները առաջ էին անցնում, անկասկած իրանք էլ չիմանալով ինչո՞ւ համար:

Ընդհանուր հետաքրքրութիւն ու շփոթ էր. ինչ որ խօսում էին, ինչ որ հաղորդում իրար կիսաձայն և գլուխներն օրօրելով:

Ամենքի հետ նաև Սօփիան կանգ առաւ մայթի վրայ և սպասում էր, մինչև կալանաւորի թափօրը անցնի առաջից:

Եւ սւինների կռու շարքը, գլուխներից բարձր, արևի տակ փայլփլելով, օրօրում էր, նեղանում, լայնանում: Ամբոխի աճող հետաքրքրութիւնից դժգոհ՝ զինւորները դաժանօրէն մոմռում էին, աւելի պինդ սղմում

հրացանների կոթերը և կիտած յօնքերի տակից՝ խոժոռ հայեացքներ նետում՝ այս ու այն կողմ:

Ահա նրանք մօտեցան. ահա արդէն անցնում են Սօփիայի առաջից. զինւորներն աւելի էին, քան հարկաւոր էր մի մարդ տանելու համար: «Անկասկած խիստ կարևոր կալանաւոր է, վտանգաւորներից», մտածեց Սօփիան. թաթերի վրայ բարձրացաւ լաւ տեսնելու համար, նայեց և յանկարծ... ասես մէկն ուժգին խփեց նրա ծնկներին, որոնք դողդողացին, Սօփիան երերաց, թեթև ճիչ արձակեց, յետ յետ քաշւեց դէպի պատը, ձախ ձեռքով սիրտը սղմած, որ խելայեղօրէն թրպրտում էր կրծքի տակ. ապա փորձեց նորից բարձրանալ, նորից տեսնել այդ դէմքը, բայց ուժերը դաւաճանեցին նրան: Գունատ ու դողդոջուն՝ նա աջ ձեռքով փակեց միջագնող աչքերը և ձախ արմունկով յենւեց պատին՝ չ'ընկնելու համար ու մնաց քարացած: Սւինների միջից անխռով ընթացող այդ գունատ, բարեկազմ երիտասարդ Նա էր, Սուրէնը իր առաջին և միակ սիրոյ անզուգական առարկան:

Մի վայրկեան, միայն մի զարհուրելի վայրկեան — որ փայլակի պէս վառւեց ու անցաւ — նրանց հայեացքներն իրար փարեցին

քոյր բոցերի պէս. Սօֆիան չքնաղ երազի պէս տեսաւ այն աչքերը, որոնք մի օր փութորկել էին նրա կուսական հոգին և որոնք այսօր էլ նոյնն էին, ինչպէս շատ տարիներ առաջ, Տեսաւ... ու կարծես սասանեցուցիչ կայծակ ճալթեց նրա գլխին, շմեցրեց և մի ուժեղ ձեռք բռնեց նրա թրթրուուն սիրտը, բոլոր թափով սղմեց, և բաց թողեց, որ հանգարտ արնի:

Եւ նա արնում էր այդ խեղճ, այդ վիրաւոր սիրտը...

Ահագին ուխտունկ յուզմունքից միշտ կուրծքը սղմած՝ նա փորձեց փախչել, շուտով ծածկւել, բայց ոտները չը հնազանդւեցին, ֆնաց մեխւած իր տեղում, դողդողալով զարկւած թռչունի պէս: Հեռացաւ արդեօք նա... գլուխը բարձրացրեց, երկշոտ հայեացքը ուղղեց դէպի այն կողմը, ուր տաւան նրան... սւինների շղթան պաղ ցոլեւորով օրօրում էր արևի շողերի տակ և զինւորների շարքի միջից մերթ ծածկւելով, մերթ բացւելով՝ երևում էր նրա թիկունքը, գլուխը, պարանոցը:

Ահ, գէթ յետ նայէր մի անգամ... Սօֆիան զգում էր, որ նրա հայեացքին, նրա աչքերի բոցոտ փայլին այլ ևս չի դիմանայ, կը ճշայ ահագին ձայնով և կը նւաղի, բայց

և այնպէս ուզում էր, որ ~~հայրն~~ ^{հայրն} չէր նայում, գնում էր նոյն հաստատ, համաշափ քայլերով, հեռանում էր աւելի և աւելի. Սօֆիան բերանաբաց, հեղուկ, աչքերը չռած՝ նայում էր նրա յետևից, զգում էր, թէ ինչպէս իր կուրծքը դատարկւում է և իր էութեան լաւագոյն մասը քամւում, եթերանում է նրա յետևից... Գոնէ յետ հայէր, էլի մի անգամ... տէր Աստուած. միթէ չի նայի, մրմնջում էին նրա շրթունքները, միթէ չի նայի...

Եւ նա յետ չը նայեց...

Գնում էր գլուխը բարձր, սև, երկար մազերը փռած հպարտ պարանոցին, գնում էր այնպիսի քայլածքով, որ ասես զինւորների հրամանատարը լինէր և ոչ կալանաւոր: Դարձեալ մի քանի քայլ և նրանք ծածկւեցին հեռաւոր փողոցի անկիւնում:

Վերջացաւ... այլևս ոչ օրն էր պայծառ, ոչ երկինքը յստակ, և ոչ արևն անուշ. նա՛ այն սէգ կալանաւորը տարաւ բոլորը:

Սօֆիան խորը շունչ առաւ, հովանոցը գլխին քաշեց, ոչ ոքի չը տեսնելու համար և դիմեց դէպի տուն: Շտապում էր ինչպէս մի ծանր վիրաւոր, որ աշխատում է վայրկեան առաջ վերքը կապել տալ: Հին խորունկ վերքը, որ բացւեց յանկարծ, որ արնում էր

1001
166

կրծքի տակ աշխարհից ծածուկ:

Հևին տուն հասաւ. շտապով դէն շրպրտեց հովանոցը, գլխարկն ու ձեռնոցները, նետուեց անկողնի վրայ, գէմքը ձեռնելով ծածկեց և յանկարծ կուրծքը փուլ եկաւ. նա երկար, երկար լալիս էր: Խորունկ հեկեկոցից նրա ուսերն ու թիկունքը ցնցւում էին, արցունքը հոսում, թրջում էր բարձր և սենեակի կիսախաւար մենութիւնը քրոջ պէս գրկում էր նրա հեծեծանքն ու ծածուկ վիշտը: Երիտասարդ կինը սգում էր իր անցած երջանկութիւնը, որի յուշերը սուր փշերի պէս այսօր խոցոտեցին, արնոտեցին նրա սիրտը:

...Ամբողջ գիշերն անքուն անցրեց. ճակատն այրւում էր. աչքի առաջից անցնում էին զինւորները, սւինները և նրանց մէջ նա, իր Սուրէնը, բարձրահասակ ու բարեկազմ, նուրբ, ազնիւ դիմագծերով, կրակոտ, հմայիչ աչքերով այն տղամարդը: Եւ յետոյ այն քայլւածքը, որի մէջ այնքան անբռնադատ վայելչութիւն, այնքան անարւեստ արիութիւն կար: Ութ տարուց ի վեր չէր տեսել, ուխտել էր երբեք չը տեսնել, ու յանկարծ տեսաւ սւինների մէջ... այս ի՞նչ եղաւ, ի՞նչ անել... անկողնի մէջ նա տապալկւում էր աօթից, կոկորդը սղմում, խեղդւում էր.

Զարհուրելի գիշեր անցրեց: Միայն լուսաբացին քնեց և շուտով զարթեց:

Լուսաբացը նրան հանգստութիւն չը բերեց. թախիծը կծկւել էր անկողնի կողքին, որ աչքերը բաց անի թէ չէ, կրկին բռնի նրա սիրտը և սղմի, սղմի: Երկար պարկած մնաց, երկար խորհեց այդ ճակատագրական անակնկալի մասին, որ այնպէս անողորմ կերպով եկաւ տակն ու վրայ անելու նրա կեանքը, որ քաշեց ու շորթեց հին վէրքի վիրակապը:

Եւ այժմ ընդունարանում նոյն պատկերը, նոյն խոհերը նրան դադար չեն տալիս մի վայրկեան: Փոթորկած կրծքի տակ մի բան ուռչում, բարձրանում է. նա դժւարութեամբ է զսպում արցունքը երեսայի ներկայութեամբ. զգում է, որ երեկւայ պէս մի ահագին, մի սրտապատառ ճիշ եռում է կրծքի տակ. նա ճգնում է խեղդել այդ ճիշը, թաշկինակն է սղմում ատամների տակ, շրթթունքներն է կծոտում:

— Ժօրժիկ, Ժօրժիկ, արի, ինձ մօտ.

Երեսան վերկացաւ և երերալով դիմեց դէպի մայրը, որ դրկեց նրան, բարձրացրեց ու դրեց ծնկան վրայ:

— Ժօրժիկ, դու շատ ես սիրում մայրիկին.

— Մամա ես քեզ շատ եմ սիրում.

Մայրը համբուրեց նրան ջերմագին,
սղմեց կրծքին խանդաղատանքով, յետոյ նա-
յեց աչքերին, խորը, խորը ու երկար:

Ժօրժիկ, ժօրժիկ, մայրիկը լաւն է:
— Հա՛, մաման լաւն է.

Մայրը վերստին սղմեց նրան գրկի մէջ
խելայեղօրէն, կատաղաբար. սրտում զար-
թած բոց զգացմունքը չը գիտէր ո՞ւր թա-
փել և տրորում էր իր բազուկներին մէջ զա-
ւակի փխրուն մարմինը: Ժօրժիկը նայում
էր մօրը զարմացած, նրա խոշոր աչքերը էլ
չէին թարթում,

— Մամա՛, մամա՛...

Երեխայի ձայնի մէջ վախ կար:

Սօֆիան զանգը տւեց. եկաւ աղախինը,
օրւայ լրագիրը ձեռքին, որ դրեց սեղանի
վրայ:

— Տա՛ր, երեխային պարտէ՛ղ, ասաց նա:
Աղախինը դուրս գնաց երեխայի հետ:

Սօֆիան խլեց թերթը, շտապ, տենդոտ
շարժումներով բացեց, որոշ լուր փնտրողի
ուշադրութեամբ արագ անցաւ առաջին երես-
ները, կանգ առաւ երրորդ երեսի վրայ, կար-
դաց լռելեայն մի քանի անգամ... այդ նրա
մասին էր, խուզարկութեան ու բանտար-
կութեան մասին. թերթը անյուսօրէն ցած թո-
ղեց՝ ծնկներին, սիրտը փղձկաց ուժգնօրէն:

Սօֆիան վերկացաւ և վերստին ծածկ-
ւեց ննջարանում ամբողջապէս անձնատուր
նրան, որին տանում էին զինւորները: «Սու-
րէն, Սուրէն» կանչում էր նա մեղմօրէն՝
ինչպէս տերևի շնչիւնը ուշ գիշերին թեթև
հովի առաջ, ինչպէս խոտերի տակ գալար-
ւող ջրերի հեծեծիւնը. եւ այնքան տարի-
ներ հոգու խորքում հանգչող սէրը զարթեց,
ձգձգեց, բարձրացաւ, բռնեց նրա ամբողջ
էութիւնը, սիրտը հալեց այդ զգացմունքի
ջերմութիւնից ինչպէս մօմ, ախորժ ու հեշ-
տալիր մի դող անցաւ ամբողջ մարմնով, սե-
նեակի կիսախաւարն ու լուրթիւնը թանձ-
րացան, մարմին առան, փարեցին նրան,
սղմում են, տաք, դողդոջուն գրկի մէջ...
այդպէս միայն նա գիտէր գրկել... Սօֆիան
աչքերը կիսախուփ հեռւմ է անուշ վշտի ու
հեշտանքի գերագոյն հաճոյքից փոխ առ
փոխ...

«Սուրէն, Սուրէն...»

Սքանչելի, կախարդական պատրանք...

Նա աչքերը բացեց, ձակատը շփեց, ըն-
կաւ փափուկ բազմոցի մէջ և վերստին ան-
ցած կեանքի օրերը, որպէս հորիզոնի վրայով
տարւող ամպերի կարաւան՝ շարան-շարան
անցան աչքի առաջից:

Անցնում են նրանք խելագար վաղքով

բեռնաւորւած իր կուսական յոյգերով ու երազներով, տանում են այն ցնորական կեանքը և ամենքը միասին գլորւում են բաղդերի մոլթ անդունդը:

Այդ անդունդը...

Սօֆիան կռացած այդ անդունդի վրայ, նայում է հեալով, աչքերը չռած, փնտրում է, գտնում է բաղդերի ժխորի մէջ սեփական կեանքը, վիրաւոր, արիւնոտ իր կեանքը, ինչպէս զարկւած, կիսամեռ այծեամ, որ թրը պրտում է օրհասի ճիրաններում:

Նայում է...

Ա, ինչպէս կուզէր մի հօր, գերմարդկային ճիշով յետ կանչել, դուրս քաշել խորտակումների, անդարձ աւերումների այդ մըրըրկի միջից իր խեղճ, իր վիրաւոր կեանքը, որ անխորհուրդ, գունատ սահեց ու ընկաւ փշուր փշուր: Ինչպէս կուզէր ապրել վերստին այն տառ տարին, նրա իւրաքանչիւր վայրկեանը ինչպէս բոց վառել, կրակէ հողմերի հետ տարւել սարսափների վրայ. կուզէր խելայեղօրէն ապրել սոսկումը, տանջանքը, գերագոյն տանջանքը սիրած տղամարդի հետ, և ապա նրա հետ վերստին անդարձ գլորւել ոչնչութեան գիրկն ու փոշիանալ: Նա այնպէս կուզէր ճակատագրի ձեռքից շորթել այդ կեանքը, գրկել իր ար-

շալոյսը և շաղ տալ նրա ցոլքերը տառապողների, հալածականների, զրկւածների ճակատներին...

«Իմ կեանքը. իմ կեանքը, յետ տուր իմ կեանքը...»

Ումից էր պահանջում, ում էր աղաղակում բազուկները անյուսօրէն տարածած օդի մէջ.

Եւ կուրծքը վերստին փուլ եկաւ, առաւօտից խեղդւած ճիշը պայթեց...

«Սուրէն, Սուրէն... սէն...»

Լալիս էր, արցունքները մարդարեւ շաւաններով գլորւում էին այտերի վրայից, և չը գիտէր ում համար էր լալիս, Սուրէնի, որ քայլում էր սւիչների միջից, թէ իր վիրաւոր կեանքի համար, որ թրպրտում էր բաղդերի ժխորի մէջ...

Եւ այդ կեանքը...

Տառ տարի առաջ էր. Սօֆիան՝ կենսուրախ, գեղանի աղջիկ, Սուրէնը՝ տակաւին ուսանող, և նրանք հանդիպեցին համալսարանական քաղաքում: Սօֆիան ուսանելու էր եկած և հէնց սկզբից յափշտակուեց նրա սիրով իր կայտառ, կենսաթրթիւ հոգու բոլոր խանդով:

Նա սիրում էր Սուրենին նրա բոց ու գիւական աչքերի, նրա թաւ երկար մազերի և մանաւանդ նրա ապօլլօնեան ճակատի համար, ուր այնքան իմացականութիւն ու ազնիւ արիութիւն կար: Հուժկու ու մարմնեղ երիտասարդի ամեն մի շարժումը, ամեն մի խօսքը, մանաւանդ նրա հայեացքը իրենց տիրական առնականութեամբ այն աստիճան արբեցուցիչ էին, որ Սօփիան նրա ներկայութեամբ միշտ ընկնում էր երազական, հեշտալի վիճակի մէջ:

Երբ որևէ ուսանողական ժողովում նա ոտքի էր ելնում, յետ յետ տանում ճակատից գանգուրները և խօսք առնում, Սօփիան յուզմունքից բերանաբաց հեռում էր, աշխատելով կլանել նրա իւրաքանչիւր խօսքը, խղել և իր հոգու մէջ թագցնել նրա հայեացքից ցայտող բոլոր կայծերը և մանաւանդ նրա աջ ձեռքի գեղեցիկ, տիրական շարժումը, որով Սուրենը գիտէր այնպէս իշխելու ընկճել իր ունկնդիրներին: Սօփիան հաւատացած էր, ոչ ոք այնպէս չի հասկանում նրան, որպէս ինքը, և երջանիկ էր, որ այդ այդպէս է. Սօփիան ուզում էր որ նրա հոգու բանալին իր ձեռքում միայն լինի, որպէս զի ինքը մեն մենակ իշխի նրա ներքին աշխարհում, ինչպէս մենաւոր ու

հպարտ կարապը կապուտակ լճի վրայ:

Սիրում էր, սէրը փոխադարձ էր, այդ նա շատ լաւ գիտէր: Թէև նրանք դեռ ոչ մի բառով չէին արտայայտել իրենց հոգին փոթորկող զգացմունքները, բայց հայեացքները պերճախօս ու սիրազեղ, ժպիտները՝ քնքոյշ ու նշանակալից, մանկական ներվայնութիւնը առանց պատճառի, մէկի յանկարծական մելանխոլիան և միւսի՝ քրքիշը, ձեռքերի ջերմ հպումները, թեթեւ դողը ոտներից մինչև մազեր, այլ ևս խօսքի տեղ չէին թողնում: Եւ մի նուրբ, անխառն հաճոյք էին զգում լրբելեայն խաղալ այդ համր, բայց գողտրիկ զգացմունքի հետ. չէին շտապում սովորական բառերով յետ քաշել նրան ծածկող թափանցիկ շղարշը, որ միշտ այնքան խորհրդաւոր և այնպէս դիւթիչ է դարձնում մատաղ սրտերի սիրային զեղումները:

Սիրում էր բուռն սիրով, սէրը փոխադարձ էր, ինչո՞ւ էր սակայն երջանիկ միայն Սուրենի կողքին, նրա հետ, զբօսանքի ժամերին. բայց հէնց որ մենակ էր մնում, կասկածի սև օձը գլուխը բարձրացնում էր նրա հոգում և անորոշ վախը սև ամպի պէս սրմունք էր նրա կուրծքը: Այդ մենութեան ժամերը... երբ Սօփիան քունքերն ափերի մէջ, ժամերով նստում էր ու մտածում, մտածում

անտառը փոթորկի ժամերին, ինչպէս հսկայ ջրվէժը, որ փրփուրէ ամպերով գահավիժ-
ւում է անդունդը, ինչպէս իր անծայրածիր
ծովը իր հազար ու մի յեղյեղումներով:

«Ծով, ծով, մըմնջում էր նա, ծով և
նրա պէս անհուն, և նրա պէս հազար ու մի
գաղտնիքներով...»

Ո՛հ, այդ գաղտնիքները. ինչպէս կու-
ղէր Սօֆիան նրանց գաղտնիքն իր ձեռքում
ունենալ, և նրանց հետ Սուրէնի խոհերը,
նրա երկաթէ կամքը, ամբողջ կամքը:

Պայքար էր իր և աշխարհի մէջ և պայ-
քարի առարկան նա էր, այդ գարմանալի երի-
տասարդը, իր ուխտածի ճակատով:

Ո՛հ, Սօֆիան չի գիշի. սէրը ամենակա-
րող է և նրա իրաւունքից վեր ու նւիրա-
կան՝ աշխարհում ոչինչ չըկայ.

Ո՛հ, նա չի գիշի. աշխարհի դէմ նա ու-
նի իր խորունկ զգացմունքը, իր հրապոյր-
ները, իր չքնաղ կանացիութեան անդիմա-
դրելի հմայքը, իր աչքերի բոցը, որով հըր-
գեհ կը վառի Սուրէնի հոգում...

Ո՛հ, աշխարհը նրա առաջ անգօր է, նա
չի կարող խել Սուրէնին... և սակայն վերս-
տին յուսահատական ճիւղ՝

«Սուրէն, Սուրէն, ինչո՞ւ դու այդքան

սարսափելի ես և այդքան հրապուրիչ միա-
ժամանակ»...

* * *

...Զբօսնում էին և բաց դաշտի մէջ փո-
թորկի բռնեցին:

Անձրե չը կար տակաւին, բայց մութ
ամպերը որոտում էին և կայծակը ճայթում
էր անընդհատ: Սօֆիան վախում էր, և թոյլի
բնազդով աշխատում էր մօտ, շատ մօտ քայ-
լել երիտասարդին: Քանի մօտենում էր փո-
թորիկը, Սօֆիան այնքան աւելի էր դողում
երկիւղից, աւելի էր սղմւում նրա ուսին:
Չէր համարձակւում թե՛ն անցնել, այդ դեռ
երբէք չէր պատահել, կանացի ամօթխածու-
թիւնն արգելում էր նրան առաջինն անել
համարձակ քայլը, ի՞նչն է արգելում Սու-
րէնին... նա մտածկոտ էր, ասես էր լսում
ամպերի որոտը, կայծակների խլացուցիչ
ճայթիւնը, չէր նկատում Սօֆիայի ծայրա-
յեղ յուզմունքը: Այդ անտարբերութիւնը
խորապէս վշտացնում էր Սօֆիային:

— Շուտ, շուտ գնանք, շտապեցրեց Սօ-
ֆիան, փոթորիկը...

Նոյն վայրկեանին, հէնց նրանց գլուխ-
ների վրայ կայծակը ճայթեց այնպիսի խը-
լացուցիչ որոտով, որ ասես երկինքը փուլ

եկաւ, շրջակայքը մի վայրկեան բոցավառ-
ւեց ցասկոտ, անհաճոյ փայլով, ծառերն ու
կանաչ բլուրները կարծես սարսափից գու-
նատւեցին ու սարսուացին, իսկ Սօֆիան սոս-
կումի ճիչ արձակեց ու երկու ձեռքով գրը-
կեց գլուխը.

— Մի վախենաք, չէ ես ձեզ հետ եմ...
ասաց Սուրէնը և առանց սպասելու թոյլ-
տուութեան, իր այն առնական շարժումով,
որ այնքան գրաւում էր Սօֆիային, մեկնեց
աջ ձեռքը, գրկեց նրա իրանը, թափով սըղ-
մեց իր կողքին, ծածկեց վերարկուի փէշով,
իսկ ձախ ձեռքը առջևից բերելով՝ ձգեց նրա
պարանոցով: Սօֆիան քնքշութեամբ ու դող-
դողալով գլուխը կռացրեց նրա ուսին, անզօր
ու վախուկ երեխայի պէս կծկւեց, փոքրա-
ցաւ, ու մեղմիւ թրթռում էր նրա գրկում:
Այժմ նրանք քայլում էին տենդօրէն իրար
սղմած, ու Սօֆիան զգում էր նրա մար-
մինը, նրա ուժեղ բազկի խաղերը, զգում էր
նրա ջերմութիւնը, որ այրում էր իր ձախ
կողմը, տարածւում, բռնում էր ամբողջ մար-
մինը ախորժելի դողով: Նրանք քայլում էին
համաչափ, կայտառ ու թեթև, ասես մի մարդ
քայլելիս լինէր...

Կայծակը ճայթում էր աւելի թափով,
ամպերը որոտում էին աւելի ահաւոր, եր-

կինքը՝ շանթերից պատառ պատառ, տնքում
էր նրանց գլխին—ինչպէս արնաքամ վիրա-
ւոր, երկիրը խուլ արձագանք էր տալիս նը-
րան, բայց Սօֆիայի փոյթը չէ այլ ևս...

— Էլ չէք վախենում...

Ա՛, անիրաւ, նա լաւ գիտէ, որ Սօֆիան
այլ ևս չի վախենում, ի՞նչ է հարցնում:
Պատասխանի փոխարէն Սօֆիան սղմում է
նրա կողքին, աշխատում է մօտ, աւելի մօտ
տանել իր գլուխը նրա դէմքին, խառնել իր
շունչը նրա շնչին, փարել, ոչնչանալ և միև-
նոյն ժամանակ հաճոյքով զգում է, թէ ինչ-
պէս նրա ուժեղ բազուկը սղմում է, սըղ-
մում է իր իրանը...

Եւ ինչպէս լաւ է, լաւ...

Կայծակը վերստին ճայթեց անօրինակ
որոտով, Սօֆիան ցնցւեց Սուրէնի բազուկ-
ների մէջ, ինչպէս բռնւած թռչուն, որ դուրս
պրծնել է ուզում.

— Վախենում եք... չէ ես ձեզ հետ եմ...
և Սուրէնը աւելի պինդ սղմեց նրան իր
կողքին:

— Ո՛չ, ես այնպէս... ես չեմ վախե-
նում... ձեզ հետ... չեմ վախենում, ի հարկէ...

— Օ՛, ո՛չ, նա չի վախենում, թող ողջ
երկինքը բոց կտրի և կայծակների անձրև
տեղայ նրանց գլխին՝ այսպէս նրա գրկի մէջ

Սօֆիան պատրաստ է մոխիր դառնալ, միայն նրա հետ, նրա հետ... ու նա սղմուկ է երիտասարդի կողքին, փարում է պինդ, պինդ, դողում է անասելի հաճոյքից: Եւ կուգէր, որ այս ահաւոր փոթորիկը երբէք չը դադարի, որ այս ճանապարհը վերջ չառնի...

Տեղատարափ անձրևը շփեց և անցաւ նրանց վրայով:

— Ֆէա, վախուկ ֆէա, ասաց Սուրէնը, կռանալով ու շեշտակի նայելով նրա աչքերի մէջ:

Այդ հայեացքը, ուր անհուն քնքշութեան ու խորունկ սիրոյ հետ միաժամանակ մի վիշտ կար, անորոշ, տարտամ վիշտ, որ խաղում էր նրա բիբերի վրայ: Նւաղած, աչքերը կիսախուփ, շրթունքները կիսաբաց՝ Սօֆիան սպասում էր երիտասարդի համբոյրին, ինչպէս վարդի կոկոնը սպասում է վաղորդեան առաջին շողին փթթելու համար. սպասում էր մեղմիկ հեալով, քնքշօրէն...

— Ֆէա, ֆէա... և երիտասարդը բաց թողեց նրա իրանը... առանց համբոյր. փոթորիկը դադարում էր.

Պորապէս դառնացած այդ յուսախաբութեամբ, Սօֆիան հագիւ էր գսպում արցունքները, որոնք եռում էին կրծքի տակ:

«Ո՛չ, նա չի սիրում ինձ», մտածում էր Սօֆիան շրթունքները կծոտելով. նրա կանացիութիւնը վիրաւորւած էր մինչև հոգու խորքը:

Նրանք քայլում էին կողք կողքի, լռութեամբ, և իւրաքանչիւրն ըստ երևոյթին անձնատուր իր խոհերին: Երեկոյեան մշուշն իջաւ, իջաւ պարուրեց դաշտ ու ձոր. ամայութեան ու լռութեան մէջ նրանց ոտնաձայներն ալժամ լսում էին ուրոյն-ուրոյն, խորթացած իրարից:

— Դուք սարսափելի էք, ասաց յանկարծ Սօֆիան կերկերուն ձայնով. Սուրէնը նայեց նրան զարմացած, բայց խաւարը չը թողեց տեսնել դէմքը.

— Չէի սպասում... ես սարսափելի եմ, կրկնեց երիտասարդը ծիծաղելով:

Այն, դուք սարսափելի էք...

— Եւ ես միամիտս հաւատացած էի, թէ գոնէ ձեզ համար ես սարսափելի չեմ և մի բան արժեմ. Սուրէնը դարձեալ ծիծաղեց:

— Մի կեղծէք, այդ ձեզ չի սաղում, դուք լաւ գիտէք, թէ ինձ համար ի՞նչ արժէք... բայց և այնպէս դուք սարսափելի էք... ասացէք, ինչո՞ւ էք դուք այդպէս, ինչո՞ւ... Սօֆիան կանգ առաւ, նրա ձայնը կերկերաց ու խզկաց, գլուխը քաշ ձգեց և հագիւ կարո-

դացաւ զսպել արցունքները:

— Ես ձեզ չեմ հասկանում. Սուրէնը դարձեալ կեղծում էր.

— Ձեզ հետ... ձեզ հետ անկարելի է...

— Վիճե՛լ... Սուրէնը կատակում էր ժրպտալով:

— Ո՛չ, Սօֆիան ոտքը գետին զարկեց անհամբեր երեխայի պէս, ձեզ հետ, ձեզ հետ անկարելի է, հասկանում էք... ինչո՞ւ դուք ուրիշների պէս չէք, որոնք այնպէս սիրում են ապրել, և գիտեն ապրել, վերջացրեց Սօֆիան համարեա ճշալով:

— Կարծում էք մի՞թէ որ ես չեմ ուզում ապրել.

— Ո՛չ, դուք չէք ուզում ապրել, դուք հէնց նրա համար էք սարսափելի, որ չէք ուզում ապրել... դուք... ո՞վ գիտէ՝ ի՞նչ... ձեր կեանքը...

— Ուզում եմ ապրել, հաւատացնում եմ ձեզ, ինչպէս ամենքը. միայն ապրելու ըմբռնումը մարդուց մարդ՝ տարբեր է: Վայրկեաններ կան, որոնք յաւիտենականութիւն արժեն: Նայեցէք այս թիթեռնիկներին-երիտասարդը ցոյց տւեց առաջին պատահած լապտերը քաղաքի սահմաններում—նայեցէք սրանց, ամենքն էլ խոներամ ու խելայեղօրէն գիմում են գէպի բոցը, իրար հըր-

հրում, իրարից առաջ են անցնում և... այրւած թեւերով վար են թափւում ու մահանում. և նրանք յաւիտեանն ապրում են մի վայրկենում:

Սուրէնի խօսքի մէջ խորունկ համոզմունքի հետ հնչւում էր նաև խորունկ վշտի շեշտը.

— Յաւիտեանն ապրել մի վայրկենում, կրկնեց Սօֆիան մտածկոտ, ապա յանկարծ ըմբռնելով այս խօսքերի բոլոր ճակատագրական իմաստը, յետ ձգեց գլուխը ու բացականչեց.

— Ո՛չ, ես ատում եմ մահը... գեղեցիկ մահ չը կայ... ապրել, ապրել, որովհետեւ ես ծնւել եմ ապրելու համար, ամենքը ծնւել են ապրելու համար, թո՛ղ ապրեն, ես գործ չունեմ, ես ուզում եմ ապրել, ապրել. ձայնը վերստին կերկերաց և նա յանկարծ թողեց իր ուղեկցին, շտապով առաջ անցաւ ու անյայտացաւ քաղաքի փողոցներում:

Սուրէնը կանգ առած՝ նայում էր նրա յետևից խորը վշտով...

Այն գիշեր Սօֆիան դարձեալ երկար, երկար լաց եղաւ, թէ ինչո՞ւ իր սիրած տղամարդը այնքան հրապուրիչ է, և այնքան վախ է ներշնչում միաժամանակ:

ՆԷ այդ զարմանալի երիտասարդը նրա ճակատագրի տէրն էր, որից բաժանել չէր կարողանում:

Աշնանային մի պայծառ օր նրանք երկար թափառում էին քաղաքի շրջակայքի անտառապատ ձորակներում: Երեսնաների պէս վազվզում էին մի ուշացած ծաղիկ քաղելու համար, ապա հրհրում իրար և թաւալ տալիս կանաչների վրայ քրքշալով: Սօֆիան թօշնած տերևներ ու ծաղիկներ էր ցանում Սուրէնի գլխին, կամ խում էր նրա գլխարկը ձգում, հեռու թաւուտի մէջ, չարածճի մանկան նման յետևից գաղտադողի մօտենում մագերն էր քաշում, կամ վտակի եզրով անցնելիս՝ բռնով ջուր էր ցանում նրա վրայ՝ ապա վազում, թաղնում խիտ մացառների մէջ:

—Ֆէա, ֆէա, կրկնում էր Սուրէնը, երբ գտնում էր նրա թագստոցը և բռնում քնքշութեամբ. Սօֆիան նկատում էր այդ վայրկենին նրա դիւակաւ անքերի կրքով, նրա բորբոքած աչտերն ու եռուն յոյգերից ուռած կուրծքը. տեսնում էր, այդ իր յաղթանակն էր և երջանիկ ու խնդադին դուրս էր պրծնում նրա ձեռքից, փախչում քիչ հեռու, քրքշալով իր հնչուն, խանդազրգիւ ծիծաղով:

—Եղնիկ, վախճակ եղնիկ, ասում էր Սուրէնը.

—Ա՛յ, կանյալտանամ անտառում եղնիկի պէս և դուք ինձ այլ ևս երբէք, երբէք չէք գտնի:

—Ո՛չ մի թաւուտ կամ մացառ, ո՛չ մի ձոր կամ այր ձեզ ծածկել չի կարող ինձանից:

—Ճշմարիտ... և Սօֆիան ծնօտը կախում է կրծքին, ձեռքերը յետև ձգում, թեթև կռանում առաջ, նայում կամարակալ յօնքերի տակից ժպտուն, սիրազեղ հայեացքով, որ այնքան դուր էր գալիս Սուրէնին ու այնպէս շփոթում: ՆԷ միայն մի վայրկեան, մի կարճատև վայրկեան.

—Ապա նորից նայեցէք այդպէս.

—Ո՛չ, էլ չէք տեսնի. դուք խօս նկարիչ չէք.

—Իսկ ձեզ նկարել եմ.

—Ո՛ւր է նկարս.

—Դուք գիտէք ո՛ւր է, ինչո՞ւ էք հարցնում.

—Ո՛չ, չը գիտեմ, ո՛ւր է.

Պատասխանի փոխարէն Սուրէնը ձախ ձեռքը մեղմիւ դրեց սրտի վրայ... առաջին խօսքն արտասանեց...

Լուռ թիւն տիրեց. երկսով էլ տխրե-

ցին. մանուկներ էին, երբ վազվզում էին իրար յետևից, անհոգ մանուկներ, ընկճեցին, երբ կեանքի հզոր ճիչը հնչեց նրանց շրթունքներով: Իւրաքանչիւր երջանկութեան տակ դարանակալ անխուսափելի ցաւը կամացուկ դարձեց ու յօրանջեց: Ծառերը մեղմիւս սօսափում էին նրանց գլուխների վրայ. կեանքից յոգնած բզեզները անձայն մեռնում էին թօշնած տերևների մէջ և չորացած խոտերը հեծեծանքով սզում էին անցած գարունը, որ այլ ևս երբէք, երբէք դառնալու չէր:

Նրանք քայլում էին լուսթեամբ ունւրանց խոհերը նոյնն էին...

Անտառի խորքից դուրս եկաւ մի կին, երկու փոքրիկ աղջիկների հետ. երեքով էլ նիհար, գունատ ու ցնցոտիների մէջ: Իւրաքանչիւրը փէշի մէջ ինչոր բան ունէր փաթաթած, երևի արմաիք, և ուսին ծառի մի մի չոր ճիւղ: Կարիքի գաւազներն էին. ձմեռը մօտ էր, պէտք էր մի կերպ ապրել... իրենց բեռը քաշում էին լուսթեամբ, նոյն իսկ չը նայեցին անծանօթ գոյգին: Ըստ երևոյթին գոհ էին, որ փոքր արմաիք և մի մի չոր ճիւղ են ճարել ձմրան կատաղութիւնը մեղմելու համար: Անցան. հազիւ մի քանի քայլ հեռացած՝ նրանց առաջը փա-

կեց անտառի ծեր պահապանը: Երեք խեղճերը կանգ առան և լուսթեամբ նայում էին խստադէմ ծերունուն:

— Դարձեալ դձուք... ասաց պահապանը զայրոյթով և մօտեցաւ փոքրիկ աղջիկներից մէկին ու թափով քաշեց նրա ձեռի ճիւղը: Երեխան բարձրաձայն հեկեկաց, Սուրէնը նրանց մէջ նետւեց.

— Լսեցէք բարեկամ, ասաց նա ձեռքը ծերունու ուսին դնելով, դուք չար մարդ չէք երևում, ես ձեզ շատ եմ խնդրում չը վշտացնել այս խեղճերին, թող տանեն, մեծ բան չէ այդ երեք ճիւղը:

— Չգիտէք, թէ սրանք որքան են նեղացնում ինձ, մէկ չէ, երկու չէ, հարիւրներ են, և ամեն օր. յետոյ՝ ախր կալածածատէրը կայ, որ սրանց պատճառով սպառնում է ինձ դուրս անել. երեխաներ ունեմ պարոն, մի տուն լիքը երեխաներ:

— Իրաւունք ունիս իմ բարեկամ, բայց այս անգամ շատ եմ խնդրում սրանց չը վշտացնել. շատ եմ խնդրում.

Ծերունին յետ քաշեց. կարիքի թափօրը առաջ շարժեց. կինը երկու անգամ յետ նայեց լուսթեամբ և նրա աչքերից հոսում էին արցունքները: Սօֆիան յենւած մի ծառի, նայում էր այդ տեսարանին.

Սուրէնը վերադարձաւ և նրանք առաջ շարժ-
ւեցին: Սօֆիան լռութեամբ խաղացնում էր
ձեռքին մի կանաչ ճիւղ, Սուրէնը կամա-
ցուկ սուլում էր մի եղանակ:

— Այն կինը լալիս էր, ասաց յանկարծ
Սօֆիան.

— Ծերունին ասաց նրանք մէկ չեն,
երկու չեն, հարիւրներ են, կարող էր ասել
միլիոններ են, պատասխանեց Սուրէնը:

Կրկին լռեցին:

Հասան լեռնային վտակին, որ սահանք-
ներով իջնում էր նեղ անտառապատ ձորա-
կով: Պէտք էր անցնել, բայց դա այնքան էլ
հեշտ չէր. աշնանային առաջին անձրևներից
յորդացած, փոքրիկ վտակը դարձել էր մի
գետակ: Նա որոտում էր, մռմռում զարկը-
ւելով նեղ ափերին և ծառերի մերկ ար-
մատներին.

Տեսարանը վեհօրէն գրաւիչ էր. ախորժ
տրամադրութիւնը վերստին համակեց նը-
րանց. ափերով առաջ շարժւեցին անցք գրտ-
նելու համար: Մացառների, ծառերի և քա-
րերի մէջ գալարւող արահետը կանգ առաւ:
Հասան. այստեղ երկու խոշոր քար կար գը-
լորւած ջրերի մէջ, որոնք կամրջի տեղ էին
ծառայում: Հարկաւոր էր ցատկել նախ մէկի՝
ապա միւսի վրայ, ու յետոյ հակառակ ափը:

Սովորական, ծանօթ անցք էր, յաճախ էին
տեսել, բայց այսօր գահավէժ ու սրնթաց
ջրերը բարձրացած ու փրփրուն, զարկում
են քարերին ասես տեղահան հանելու
համար. Սօֆիային թւաց նոյն իսկ, որ
այդ քարերն արդէն դողում են, արդէն
շարժւում են:

— Անցնենք, առաջարկեց Սուրէնը.

— Օճ, այդ անկարելի է... ես վար կը-
ընկնեմ. ես վախենում եմ... Սօֆիան մօ-
տեցաւ, աչքով հափեց տարածութիւնը և
յետ յետ քաշւեց:

Սուրէնը ծիծաղում էր.

— Վախւում եղնիկ, ա՛յ, ես կը ցատկեմ
առաջ և ձեր ձեռքից կը բռնեմ.

— Դուք էլ չէք կարող, կընկնէք, տե-
սէք, քարերը դողում են.

— Լաւ, կընկնենք միասին և ջուրը մեզ
միասին կը տանի. Սուրէնը ժպտում է խոր-
հրդաւոր կերպով:

— Ես չեմ ուզում ընկնել, չեմ ուզում,
որ ջուրն ինձ տանի, և Սօֆիան կէս վա-
խեցած, կէս ժպտուն հայեացքն ուղղում է
երիտասարդին:

— Անգամ ի՞նձ հետ...

— Դուք այնպէս ուժեղ էք, դուք կա-
ղատէք, ու կը թողնէք որ ես խեղդեմ...

Սօֆիան դարձեալ ժպտում է, դարձեալ իրանը թեթևօրէն առաջ ձգած, ձեռքերը յետ և նայում է յօնքերի տակից, չարաճճի, խորամանկ հայեացքով նայում է և սպասում...

Եւ սպասած պատասխանը չուշացաւ:

Երիտասարդը գլխարկը յետ ձգեց ճակատից, մի ոստիւն գործեց, ահագին բազուկները տարածեց և մինչև որ Սօֆիան ուշքի կը գար, գրկեց, բարձրացրեց նրան երեսայի պէս իր կրծքին սղմած, և ուժեղ թռիչքով նետուեց դէպի վտակը: Սօֆիան մեղմիւ ճչաց ու փաթաթուեց նրա պարանոցով: Սուրէնը՝ գեղանի ու քնքոյշ բեռը բազուկներին, թափով թռաւ նախ առաջին քարի վրայ, յետոյ երկրորդի, ապա կանգ առաւ վտակի մէջ տեղում, հեալով, բորբոքւած դէմքով ու երջանիկ:

— Ֆէա, ձգեմ քեզ գետը տանի, շընջում էր նա Սօֆիայի ականջին:

— Ձգիր, ձգիր... նւաղած ուշակորոյս, Սօֆիան դողդողում է գերագոյն հաճոյքից. աչքերը կիսախուփ, շրթունքները կիսաբաց, նա դէմքը սղմել է երիտասարդի կրծքին, աներևակայելի հեշտանքով լսում է նրա սրտի հզօր բաբախիւնը ինչպէս իր կրծքի տակ, զգում է նրա ջերմութիւնը, որ հոսում, տարածւում իր մարմնի ամենամանրիկ թելերի

մէջ, շնչում է նրա առնական արբեցուցիչ հեքը և շմած, իսպառ թուլացած, ու անգօր՝ քաշ է ընկնում նրա բազուկների վրայ: Գետակը շարունակում է որոտալ, փրփրուն կոհակները դարկւում են քարերին, կաթնային ցնցուղները բարձրանում են ամպի պէս ու պարուրում նրանց. այդ նուրբ շամանդաղի մէջ, ծառերի հովանու տակ, կատաղի սահանքների վրայ՝ երիտասարդը սիրային մի խենթ քմահաճոյքով շարունակում է օրօրել իր չքնաղ բեռը, բոց աչքերը միշտ նրա երեսին յառած... Եւ Սօֆիան անէացած՝ զգում է ինքն իրան մի ցնորական աշխարհում, ուր յաւիտենական երաժշտութիւնը գուրգուրում է նրա լսելիքը գերբնական մեղեդիներով: Մի անգամ, միայն մի վայրկեան նա բացում է աչքերը տեսնում է իր երեսին յառած Սուրէնի աչքերը, որպէս զոյգ վառւած ածուխներ, որոնք թափանցում են մինչև նրա հոգին, պաղ մշուշի միջից զգում է նրա գոլ, բուրաւէտ շունչը և յանկարծ նրանց շրթունքները միանում են անհուն, բոց համբոյրով: Սօֆիան աչքերը փակում է, տիեզերքը շնչւում է, նրանք իրար պլլւած՝ լուծւում եթերանում են, մնում են միայն հոգիներն ի մի ձուլւած, և ալիքների խօլ երաժշտութիւնը, որ

լսւում է մի այլ գերազանց աշխարհից...

Սուրէնի ծնկները դողդողացին, նրան թւաց՝ թէ քարը գնում է ոտքերի տակից, աճապարանքով թռաւ միւս ափը, ցած դրեց իր կախարդիչ բեռը:

Երկսով էլ նւաղած՝ փուեցին խոտերի վրայ:

Լուռ էին ու յոգնած անսահման երջանկութիւնից...

Արեւ ծածկւեց. հովերը կամացուկ իջան. անտառն իր մեծ ու փոքր ծառերով անշշուկ մաշւում էր թանձրացող խաւարի մէջ. ձորակը տնքում էր գետակի ձայնից աւելի բարձր, աւելի ցաւագին. և նրանք տակաւին պարկած էին խոտերի մէջ:

— Սուրէն...

— Սօֆիա:

— Տուր ինձ ձեռքդ, խաւարը թանձրանում է, և ինձ թւում է, թէ ձեռքդ չը բռնեմ, նա քեզ կը տանի:

— Երեխայ, վախլուկ երեխայ... Սօֆիան բռնեց նրա ձեռքը, քաշեց և ձգեց իր կրծքին իսկ միւս ձեռքը մեկնեց և մատները թաղեց նրա թանձր մազերի մէջ:

Կրկին լռեցին:

— Սուրէն, ասա, ինչի՞ մասին ես մտածում:

Երիտասարդը լուռ էր և անթարթ նայում էր ընկերուհու աչքերին, կարծես առաջին անգամ էր տեսնում նրան:

— Ձեռ պատասխանում, այ քեզ. և Սօֆիան պինդ քաշեց նրա մազերը ծիծաղելով:

Ֆէն, ասա, ինչի՞ դու այդպէս գեղանի ես և այդքան փխրուն... և յայտնեց իր իմ կիսնքի ճանապարհին, ինչպէս ճակատագիր. Սուրէնի ձայնի մէջ երազուն տխրութեան շեշտ կար. վերջին խօսքերը նա արտասանեց կարծես ինքն իր համար:

— Դժգոհ ես, այ կերթամ ջուրն ընկնեմ:

Ո՛չ իմ հրեշտակ, դու շատ ես սիրուն ջուրն ընկելու համար. ասա, ինչի՞ ես դու այդքան սիրուն... ես քեզ պաշտում եմ. Սուրէնը բռնեց նրա գլուխը երկու ձեռքով, մոլեգնաբար համբուրեց նրա շրթունքները, ապա վերստին յետ ընկաւ խոտերի վրայ, ձեռքերը գլխի տակ դրեց, աչքերը յառեց դէպի վեր խորին մտածմունքի մէջ:

Կրկին լռեցին. Սօֆիան նստած էր. նա հազիւ էր նկատում երիտասարդի պատկերը խաւարի միջից:

— Ո՛չ, ես ուզում եմ իմանալ ինչի՞ մասին ես մտածում դու Սուրէն, բացականեց յանկարծ Սօֆիան, ես ուզում եմ իմանալ, լսում ես, այսուհետեւ ես միշտ

պիտի իմանամ քո բոլոր մտքերը, քո բոլոր գաղտնիքները: Նրա ձայնի մէջ լալագին, բայց վճռական շեշտ կար:

—Շատ ես ուզում իմանալ.

—Այո, շատ, շատ. Սօֆիան կռացաւ, գրկեց նրա գլուխը, բարձրացրեց և նայում էր աչքերին, ասա, ի՞նչ ես մտածում...

—Ես մտածում եմ այն կնոջ և այն երկու աղջիկների մասին, որ տեսանք քիչ առաջ. այնպէս չէ, այն աղջիկներն իրենց խեղճութեան մէջ այնպէս գողարիկ էին, այնպէս գրաւիչ, դա տանջանքի գեղեցկութիւնն է, որ տրորւած ծաղկի պէս լալիս է անաղարտ հոգիների մէջ... յետոյ մտածում եմ քո մասին... և դու այնքան սիրուն ես, այնպէս քնքոյշ և կեանքն այնպէս դաժան... Սօֆիա, Սօֆիա, իմ վախճանի եղնիկ, ինչպէս սիրում եմ քեզ...

Սօֆիան կամացուկ ցած թողեց նրա գլուխը, յետ քաշեց, ձեռքերով ծածկեց դէմքը, կռացաւ և յանկարծ գետակի որոտի մէջ լաւեց նրա ուժգին հեծկտոցը.

—Սօֆիա... Երիտասարդը թռաւ և գրկեց նրա իրանը, Սօֆիա ի՞նչ ունիս.

Պատասխան չը կար, Սօֆիան լալիս էր յորդ արցունքներով, նրա իրանը ցնցւում,

թրպրտում էր երիտասարդի բազուկների մէջ:

—Սօֆիա, չէ՞ ես քեզ սիրում եմ... պաշտում եմ քեզ...

—Ես վախենում եմ, ասաց Սօֆիան արցունքի միջից կերկերւող ձայնով, ես քեզ հասկանում եմ... քո մտքերը սարսափելի են... քո գաղտնիքները, քո ծրագրերը... ես չեմ ուզում, որ աշխարհը քեզ լալի ինձանից, չեմ ուզում, դու պիտի իմը լինիս ամբողջապէս և ես քո բազուկների վրայ և կեանքը քո ոտների տակ՝ ինչպէս քիչ առաջ այս գետակը.

—Սօֆիա, իմ Սօֆիա... Սուրէնը գրկեց նրա գլուխը, համբոյրներով ծածկեց թաց աչքերը, շրթունքները, այտերը, ապա առաւ նրան իր բազուկների մէջ և ծունկի եկած, որպէս պաշտամունքի մի գերագոյն աստուածութեան առաջ, օրօրում էր նրան փոքրիկ լացող երեխայի պէս և խօսում ականջին:

Եւ ալիքները որոտում էին...

—Ասա, երգելի, որ դու միայն իմն ես յաւիտեան, հեծե՛ծում էր Սօֆիան.

—Ֆէա, ֆէա, լսում ես ալիքների ձայնը, ասում էր Սուրէնը—ականջ դիր այս մէկին, որ տնքում է այնպէս անյուսօրէն. չի՞ թը-

ւում քեզ իմ Ֆէա, որ դա հսկայ կարիքն է հեկեկում: Տէս, իմ գողտրիկ. նա երկաթ բազուկներ, լայն կուրծք ու հզօր թիկունք ունի. բաղխել է աշխատանքի բոլոր դռները, չանգրել է մայր երկրի կուրծքը, ի զո՛ւր... եղունգներն արիւնոտել են, աչքերը մթազնել յոյսի հեռաւոր ճամբաները նայելով... Եւ հսկայ տղամարդը հօնքուր-հօնքուր լալիս է ցաւից ու զայրոյթից, մինչդեռ հեռու, հեռու տնակում մի խումբ երեխաներ կան մերկ, սոված ու վտիտ...

—Մի խօսի՛ր, լ՛սու... համբուրի՛ր ինձ, մրմնջում էր Սօֆիան աչքերը կիսախուփ, գլուխը յետ ձգած ու մարած նրա գրկում:

Երիտասարդը շրթունքների վրայ համբուրեց նրա հոգին:

—Ֆէա, իմ չքնաղ, չէ՞ որ ֆէաները լեռներից յաճախ իջնում են, մոլորւած ճամբորդի ուղին լուսաւորում ու դժբախտի ցաւն ամոքում. չէ՞ նրանք նոյն իսկ լացող եղնիկի արցունքն են սրբում, ու թօշնած ծաղկի վրայ մորմոքում... Չէս լսու՛մ ալիքների որոտի մէջ այս միւս ձայնը... պառաւ մայր է, երկու որդիները գնացին մի օր, այլ ևս երբէք յետ չը գալու համար. նրանք կենդանի խորովեցին շոգեկաթսայի պայթիւնից: Եւ պառաւ մայրը վշտից խե-

լագար սառը խրճիթի մէջ օրօր է ասում հեռաւոր մեռելներին...

—Սուս, սուս, համբուրի՛ր ինձ.

Երիտասարդը համբուրեց նրա հոգին աչքերի մէջ:

—Ականջ դիր ձայների այս ժխորին իմ երազների քնքոյշ զաւակ, լսի՛ր, հառաչանքներ են բոլորը՝ սև օձերի պէս իրար գալարւած...

...Երաշտ է, երկինքը պղնձւած, արտերը՝ ցամաք, դաշտերը՝ խոպան. հարթութիւնը տնքում է մօտալուտ քաղցի սոսկումից. մարդ, կին, մեծ ու փոքր, ծեր ու երեխայ երկինք են նայում, աղաղակում, լալիս, ազօթում մի կտոր չոր հացի համար... և կապարէ երկինքը նայում է, չէս լսում ձայները... ո՞վ կը տայ մի կաթիլ լոյս նրանց հոգուն, ո՞ր հացի ճամբան գրտնեն, որ քաղցից չը կտորւին...

—Մի շարունակիր, անողորմ, չեմ ուզում, համբուրի՛ր ինձ, համբուրի՛ր անվերջ, խեղդի՛ր, ոչնչացրու ինձ.

Երիտասարդը բոց համբոյրներով խեղդում է նրա մրմունջները.

—Ֆէա, քո համբոյրով իմ հոգին փրթում է, և հայեացքդ որպէս վեստալկայի մշտավառ կրակ՝ սիրտս է բորբոքում... քո

սէրը որպէս ճաճանչաւոր փարոս իմ ուղին
կը լուսաւորի... Ծ, եթէ գիտենաս, թէ դու
ինչ հօօր ես, եթէ կամենաս միայն.—

—համբուրիր, համբուրիր.

...
Խաւար էր. հոգեկան, խեղդող խաւար.
երկնքում ոչ մի աստղ և թաւանտառը վա-
խից շնչում էր. ծառերը խօլ ձևերով գա-
լարում էին, ընկեր-ընկերի մօտ ձգւում,
կծկւում, ու մեղմիւ տրտնջում խաւարից.

—Սուրէն, ես վախենում եմ...

—Ձէ՞ ես քեզ հետ եմ, մատաղ, երիտա-
սարդը գրկում է նրա իրանը, սղմում է ի-
րան պինդ, պինդ, և նրանք քայլում են
ծառերի միջով և խաւարը չորս կողմից
թանձրանում է հա թանձրանում.

Եւ հեռու ձորակի մէջ գետակն է մը-
ռնչում իր յաւիտենական երգը, որ ոչ ըս-
կիդք ունի և ոչ վախճան ինչպէս տառա-
պանքը...

...Եւ աշխարհը յաղթեց, ցաւոտ մար-
դակեր աշխարհը...

Նա խլեց Սուրէնին.

Կեանքի մեծ ծովի վրայ յաւիտենական
մըրիկը բաժանեց նրանց:

Սօֆիան յոսաբեկ ու անզօր՝ խոյս տը-
ւեց դէպի ափը, դէպի խաղաղ ափը, ուր

անյոյգ երջանկութիւնն էր ժպտում, իսկ նա,
տարերքի այն դաւալը, դէպի գոռ ալիքները,
դէպի մութ խորքերը նաւեց, ուր ծնունդ
են առնում բոլոր փոթորիկները, բոլոր ար-
հաւիրքները...

Եւ յետ չը նայեց... անիրաւը.

Սօֆիան նայում էր վշտահար ու գու-
նատ. կողզէր նետուել յետևից, հասնել, փա-
րել նրան, բայց ծովը շատ էր ալեկոծ, ալիք-
ները շատ էին ահարկու և ինքը շատ էր
թոյլ ու անզօր.

Սուրէնն անյայտացաւ.

Սօֆիան ուժգնօրէն սզաց՝ ու մնաց.
Կին էր... և ամուսնացաւ:

* *

Այս էլ մի երազ էր, այս ամուսնու-
թիւնը:

Սրտի մխացող աւերակների վրայ Սօ-
ֆիան փորձեց բարձրացնել մի այլ տաճար,
որ երբէք չը պիտի կարողանար մոռացնել
առաջինը:

Ահա նա այնտեղ է, գրասենեակում իր
ամուսինը՝ փաստաբան Գաբրիէլ Զանիկեանը,
հաստ, կարճ պարանոցով, խոշոր, ճաղատ
գլխով, հեզ, խելացի աչքերով մարդը:

Բարութիւն ու անդորրութիւն է կաթ-

կաթում նրա դէմքից, շարժումներից, մանաւանդ նրա միշտ հարթ, թաւ, ու թեթեւօրէն խռպոտ ձայնից: Վերջին տարին Ջանիկեանի աչքերը կամաց կամաց փոխւում են, որոնք էլ աւելի հեղահամբոյր են դարձնում նրա դէմքն ու հայեացքը:

Հաստատ համոզմունքների և նոյնքան հաստատուն սովորութիւնների տէր մարդ է: Դեռ բոլորովին մատաղ երիտասարդ, նա այդպէս էր. սակաւախօս, լուրջ, աղմուկից խորշող և ամբողջապէս անձնատուր իր պարապմունքներին, միանգամայն անմասն դրարոցական կամ համալսարանական «խենթութիւններին»: Մշտական և անփոփոխ սկզբունքն էր, ոչ ոքի վնաս չը տալ, իհարկին բարիք անել, երբ դա առանձին, ծանր գոհաբերութիւնների հետ կապւած չէ, և ոչ ոքի գործին չը խառնել: «Աշխարհում ամենքի համար էլ տեղ կայ, պէտք է միայն աշխատել» կրկնում էր նա յաճախ որպէս գերազոյն իմաստութիւն և չէր ընդունում, ամլութեան ու քաղցի դատապարտւած աշխատանք:

Կեանքի մէջ՝ նոյն մարդն է: «Լուրջ, բարի, լաւ մարդ է», ասում են նրա մասին իր շրջանում: Իր իրաւաբանական ըզ-

բաղմունքից դուրս ուրիշ ոչինչ չը գիտէ, և հմուտ է իր մասնագիտութեան մէջ, բարեխիղճ աշխատաւոր յանձն առած գործի մէջ: Աւաւօտեան զարթնում է միշտ որոշ ժամին, զրասենեակում փակւում, աշխատում է մինչև որոշ ժամ, ապա գնում է դատարան միշտ կառքով և ամեն օր ճիշտ երեքին տուն դառնալով, թղթապանակը թևի տակ, յոգնած ու քրտնաթոր, նա սանդուղքների վրայից կանչում է.

— Սօֆիկ, ճաշը պատրաստ է.

Եւ ճաշը միշտ պատրաստ է:

Սեղանի վրայ խօսում է դատաւորներից, դատից, արդարացածներից ու դատապարտւածներից իր խաղաղ ու հարթ ձայնով, ինչպէս կը պատմէր փողոցում դիպւածով տեսած սագերի մասին: Կինը լսում է լռութեամբ, վաղուց հետէ ձանձրացած այդ բոլորից:

Մի անգամ միայն ամուսինը խիստ ոգեւորւած էր. նա ընտրւած էր միջնորդ դատարանի նախագահ՝ իբրև չէզոք, անկողմնակալ մարդ, այդ նրա խոշոր հասարակական ծառայութիւնն էր:

— Այսպէս է իմ ընկեր, ասում էր նա կնոջը հպարտութեամբ. արդարութիւնն ու իմաստութիւնը միշտ սառն, անաչառ չէզո-

քուլթեան մէջ է, որ իր հաւասարակշռութիւնը չի կորցնում անգամ կեանքի ամենափոթորկոտ շրջաններում: Հասկանալի է թէ ինչո՞ւ միշտ նրան են դիմում հրապարակների վրայ ճշացողները, երբ իրաւունք են փնտրում:

Ձեզոքի իմաստութեան մասին կիներ լըսել է անթիւ անգամ՝ ութ տարուց ի վեր. իրենց տան մթնոլորդն անգամ ծծւած է այդ իմաստութեամբ. և դարձեալ լըսում է լոկութեամբ ու սպանիչ ձանձրոյթով:

Այդ անյոյզ ու անդորր հոգու տէր մարդը սակայն մի հատիկ հօօր, անդիմադրելի կիրք ունէր— իր բուռն սէրը դէպի կիներ, որի գեղեցկութեան հրապոյրների լուռ գերին էր: Սակաւ էր արտայայտում խօսքերով, բայց նրան միշտ թարմ, կայտառ, կենսութախ տեսնելու համար Ջանիկեանը պատրաստ էր ամեն զոհողութիւն յանձն առնել:

Եւ առաջին տարիները Սօփիայի խենթ քմահաճոյքներն անվերջ էին: Երեխայի պէս նա աջ ու ձախ փետտում էր կեանքի ծաղիկները, և միշտ մնում էր յուսախաբ, ու նետւում դէպի այլ հաճոյք, այլ վայելք: Մերթ պերճ, մեծագին զգեստներ, մերթ ճամբորդութիւն դէպի անծանօթ վայրեր, բու-

ժարաններ, խնճոյքներ, ներկայացումներ, երբեմն էլ արտառոց, խելացնոր պահանջներ: Սօփիան անգիտակցաբար փորձում էր իր յարաճուն ու բազմազան քմահաճոյքներով լըցնել մի դատարկութիւն, որ սակայն անյատակ էր... հոգու ծարաւը չէր յագեցնում, և նա աւելի ու աւելի յաճախ անձնատուր էր լինում յուսաբեկ թախծութեան:

Վերջին տարիները նա կամաց քաշւում էր աշխարհից և ամփոփւում ինքն իր մէջ: Ամուսինն էր անտիպած, զանազան հրնարներով նրան դուրս քաշել այդ անհասկանալի անձկութեան ճիրաններից, ի դուր... Սոփիայի հոգում մեղմիւ զարթնում էր փրշուած կեանքի կսկիծը, որպէս քնած սարդը և հանդարտ հիւսում էր իր ոստայնը: Հնչուն ծիծաղի տեղ բռնում էր մեղանխօլիկ ժպիտը և բերանաբաց յօրանջող ձանձրոյթը. ամեն ինչ այժմ նրա համար տաղուկալի էր և՛ շրջապատը, և՛ իր բնակարանը, և՛ իր զգեստները, իր ամբողջ կեանքը, և մանաւանդ՝ այդ ամուսինը իր կարճ պարանոցով, վաղաժամ հերազուրկ գլխով, լիքը մարմնով, աչքերի տակի անհաճոյ պատկերով: Չայրոյթի աստիճան անտանելի էր Սօփիային նոյն իսկ ամուսնու բարութիւնը, և կ'ուզէր, որ նա չար, այլանդակ հրէշ

լինի. բայց նա բարի էր, կամակատար, և ամեն օր որոշ ժամին յայտնուում էր սանդղղճների վրայ իր անբաժան գրապանակով և հեխե բացականչում.

— Սօֆիկ, ճաշը պատրաստ է.

— Պատրաստ է, պատրաստ է, պատասխանում էր կինը մի եղանակով, որի մէջ հնչում էր արդէն անհրապօյր, գունատ կեանքի բոլոր տաղտուկը:

Մի ցրտութիւն, որի աղբիւրը անյայտ էր ամուսնուն, օրաւոր սաստկանում, տարածւում, բռնում էր նրանց ամբողջ բնակարանը:

Նրանց հոգիները լուռ սրսփում էին սեփական յարկի տակ.

Վրայ հասան անակնկալ օրեր.

Դրսում կեանքը փոթորկւում էր ալեծովի ծովի պէս:

Նոր գաղափարներ ակօսում էին ծրթւած հասկացողութիւնների մոայլը և նրանց յանկարծական փայլի տակ բացւում էին սարսեցուցիչ պատկերներ:

Լրագրերի մէջ վերջին ժամանակ յաճախ էր լսւում Սուրէնի անունը. ուր էր նա մինչև այժմ, սրտեղից էր յայտնուել, Սօֆիան այդ չը գիտէր. և ինքն իրեն հա-

ւատացնում էր, որ չի էլ ուզում իմանալ, որ միանգամայն անտարբեր է դէպի նա, որ հին սէրը անդարձ թաղւել է մոխիրների տակ այլ ևս երբէք չը բորբոքւելու համար: Եւ սակայն՝ ամեն առաւօտ լրագիրը բանալիս, նա նախ Սուրէնի անունն էր փնտրում, ազահութեամբ կարդում էր այն բոլորը, ինչ նրան էր վերաբերում, կարդում էր, զայրանում ինքն իր վրայ այդ հետաքրքրութեան համար, դէն էր շարտում թերթը, և գլուխը յետ ձգած ձեռների վրայ, մնում էր երկար ժամանակ մտախոհ: Եւ չարիքի պէս այդ անիրաւերիտասարդը ամեն տեղ էր, նրա հօրը, անդիմադրելի խօսքը հնչւում էր ամեն օր, նրա ձայնից ամբողջը եռում էր ու ծփծփում...

Սօֆիան ուխտում էր այլ ևս երբէք չը կարդալ նրա մասին. յաջորդ լրագիրը ձեռք առնելիս աշխատում էր խոյս տալ այն տողերից, ուր նրա անունն էր, ի զուր... վերջը կարդում էր, ու սոսկումով նկատում, որ միայն նա էր հետաքրքրում իրեն:

Եւ այստեղ, նրանց յարկի տակ այս հաստ մարդը իր թղթապանակով, որ կարծես նրա մարմնի մի մասն էր, իր կարճ վզով, ճաղատ գլխով, և ամենօրեայ կանչը.

— Սօֆիկ, ճաշը պատրաստ է... Միշտ

անյոյզ, միշտ խաղաղ, ասես դրսում ոչինչ չէր կատարւում:

Ահ, ինչպէս կ'ուզէր Սօֆիան չը լսել այդ ձայնը:

Երբ մօտենում էր ճաշի ժամը, նա անհանգստութեամբ նայում էր պատի ժամացոյցի սլաքին. զայրոյթով նկատում էր, թէ ինչպէս մետաղի այդ փոքրիկ սուր կըտորը խաղում, շարժւում է դէպի ճակատագրական ժամը, յամառ ու հաստատ, որպէս օրհաս:

Այդ անիծւած սլաքի շարժման մէջ նա տեսնում էր գիտակցական անողորմ ձրգտում տանջել, չարչարել նրան, թւում էր, թէ հէնց այդ սլաքը տեղ հասնելուն պէս պիտի ճշայ՝

— Սօֆիկ, ճաշը պատրաստ է!

Նա պատրաստ էր փշրել այդ ժամացոյցը, կամ բռնել սլաքը որ նա առաջ չըշարժի, չը հասնի խեղդող, հոգեհան ժամին, որպէսզի չը լսւի այն սպանիչ ձայնը:

Նա ատում էր այդ ձայնը, ատում էր ժամի երեքը, սանդղաքները, մանաւանդ այն թղթապանակը, որ պարունակում էր այնքան տաղտուկ թղթեր, գրոտած ու համարներով, որպէս իր ամուսնու չափած, ձևած հոգին էր:

Ատում էր... և հոգու խորքում մոխիրների տակից, իրենից ծածուկ, բարձրանում էր «միւսի» պատկերը, այնպէս, ինչպէս տեսել էր նրան տարիներ առաջ, այն անաւոր պատկերը, հմայիչ ու սարսափելի գիշեր, մռայլ ու խորհրդաւոր անտառ, անդունդում եռացող կատաղի ջրվեժ, բարձունքները խոյացող արծիւ...

— Արծիւ, արծիւ, շշնջում էր նա, և իր ձայնից վախեցած, լռում:

Եւ այն արծիւը սաւառնում էր ամբոխների վրայով, ճվ կը հասնի նրան. և նրա ոտների տակ հազարներ, ինչպէս անտառի գետակը այնքան տարիներ առաջ... ինչո՞ւ այժմ ինքը նրա բազուկների վրայ չէ...

— Սօֆիկ, ճաշը պատրաստ է...

— Ահ...

— Կինը ցնցւեց, դէմքը կնճռեց և արհամարհանքի ու ցասումի ժպիտը ծումեց նրա շրթունքները:

Ճաշն այն օրն անցաւ կատարեալ լըռութեամբ. ամուսինը աչքի տակով նայեց մի քանի անգամ, բայց հասկանալ չը կարողացաւ.

— Սօֆիկ, գոյնդ լաւ չի, հիւանդ չե՞ս.

Կինը նայեց նրան թախծոտ հայեացքով, ու դարձեալ լուռ մնաց:

Ամուսինը գլուխն օրօրեց, վեր կացաւ:

Հասկանալ չէր կարողանում. չէ՛ ինքը միշտ այնպէս բարի, այնպէս հաճոյակատար ամուսին է եղել: Մի վայրկեան կանգ առաւ, մտախոհ նայեց ոտքերի առաջ, ապա հանդարտ շարժեց դէպի ննջարանը ճաշից յետոյ՝ ըստ սովորութեան, մի փոքր հանգըստանալու համար:

— Գո՛ւրդի՛ւ:

Ամուսինը յետ նայեց արդէն ննջարանի դրան մօտ:

— Ես ուզում եմ գնալ արտասահման, սաաց Սօֆիան հաստատ ու վճռական.

— Արտասահման... Զանիկեանը ականջներին չէր հաւատում.

— Այո՛, արտասահման.

— Ա՞յո, երբ ձմեռը մօտենում է.

— Այո՛, այո, անմիջապէս:

— Բայց... բայց, սպասի՛ր հոգիս... դու գիտես, որ քեզ համար ես ոչինչ չեմ խնայի. ինչո՞ւ սակայն այժմ գնալ, մենակ, ձմրանը. գարնանը միասին կերթանք: Ու նա մօտեցաւ կնոջը.

— Ո՛չ, ես այժմ եմ ուզում, ես հիւանդ եմ. նւազում եմ. այստեղ ամեն ինչ ինձ ձանձրացնում է, ես... ես... նա չը կարողացաւ շարունակել և բարձրաձայն հեկեկաց ու գը-

լուխը թաղեց ձեռքերի մէջ:

— Սօֆիկ, ի՞նչ է պատահել, ամուսինը շփոթւած մօտեցաւ, քնքշութեամբ գրկեց նրա գլուխը և համբուրեց... ինչո՞ւ համար այսլացը, իմ ընկեր, երեխայ չեմ... շատ լաւ, գնա՛, երբ ուզում ես, գնա՛ մատաղ, ուր ուզում ես... այ, բոլոր գործերս կը ձգեմ և քեզ հետ կը գամ...

— Ո՛չ, ո՛չ, գործերդ մի թող, ափսոս են... մենակ եմ ուզում գնալ, մենակ...

— Թո՛ղ այդպէս լինի իմ աղաւնեակ, գընա՛ մենակ. գնա՛ լաւ կազդուրւիր որևէ կուրօրտում... իսկ երեխան...

— Երեխան... Սօֆիան իսպառ մոռացել էր, երեխան...

— Լաւ, այդ մասին յետոյ կը մտածենք, առայժմ հանգստացիր, ես կը հոգամ մնացածը, կուզես տար երեխան, կուզես ես կը պահեմ... ամուսինը կրկին համբուրեց նրան ու հանդարտ ու մտածկոտ հեռացաւ ննջարան:

Սօֆիան մնաց իր տեղում և հիացած էր իր յանկարծական երջանիկ մտքից. գնալ, փախչել, երկսից էլ միաժամանակ փախչել, քանի չի հանդիպել նրան. այլապէս նա ըզզում էր որ մօտենում է գարհուրելի աղէտը: Փախչել ժամ առաջ. նրան թւում էր միակ

ելքը, միակ փրկութիւնը. այս միտքը նրան իսպառ հանգստացրեց:

* * *

Ձէք սպասում թէ կը հանդիպի նրան մինչև մեկնելը.

Դիպածը սակայն այլ կերպ էր տնօրինել. տեսաւ և ինչ պարագաներում...

Այժմ այլևս ոչ մի նպատակ, ոչ մի ծրարագիր չ'ունէր. կեանքից կտրւած տարւում էր մի անծանօթ աշխարհում, անխորհուրդ ու անմիտ: Մի հատիկ պատկեր էր մնացել գլխում, այդ Սուրէնի դէմքն էր, նրա դիւական աչքերը, այնպէս, ինչպէս նրան տեսաւ երէկ հրապարակում, սկիւնների մէջ: Աչքերը փակ երազում էր, և միշտ նոյն պատկերը... Եւ նրան տարան զինւորները:

Ինքնախաբէութեան այլ ևս տեղ չը կար: Սօփիան զգում էր, որ սիրում է Սուրէնին, սիրել է միայն նրան և բաժանւել նրանից, փախչել, հեռանալ չի կարող. ուր էլ գնայ, այդ սէրը նրա անբաժան ուղեկիցն է:

«Վայրկեաններ կան, որոնք յաւիտենականութիւն արժեն»: Տարիներ յետոյ այս խօսքերը հնչում էին նրա աւանջին որոշ, մէկին, ինչպէս ճակատագրի վճիռ,

ինչպէս դադարի վրա ընկնող քարերի ձայնը:

«Յաւիտեանն ապրել մի վայրկենում».
Սօփիան միայն այժմ էր ըմբռնում այս խօսքերի ամբողջ արժէքը. այժմ՝ երբ նա արդէն ճաշակել էր անյոյզ, տափակ, անխորհուրդ կեանքի բոլոր դառնութիւնը: Ձգում էր որ սիրել էր Սուրէնի մէջ հէնց այն անհանգիստ, այն հոյակապ դեր, որի դէմ կռւում էր իր սիրով, իր կանացի հրապոյրներով և որից յաղթեց: Մի միամիտ ու չքնաղ հակասութեամբ, որով այնպէս հարուստ է սիրող կնոջ հոգին, այն ժամանակ նա ուզում էր, որ իր պաշտած տղամարդը լինի այնպէս, ինչպէս որ կայ, տարերային հոգով, խօլ, շշմեցնող խոյանքներով, որ նա լինի ամբոխի կռուքը, բայց և պատկանի միմիայն իրան. խաղաղ, երջանիկ, վտանգից ազատ ապրի սեփական յարկի տակ, իր գրկի մէջ:

Խեղճ սէր... հակասութիւններից հիւսւած խղճուկ երազներ...

Այդպէս էր մտածում այն ժամանակ, տաս տարի առաջ: Եւ այժմ իր ապրած կեանքի գունատ, անհրապոյր խեղճութեան մէջ, նա կարօտ է բուռն յոյզերի, որ ալեկոծէին նրա սիրտը, կարօտ է սոսկումի, հսկայ տանջանքի խելայեղ հրապոյրներին, որ նա կռ-

զէր մի համբոյրով ծծել տառապանքի շըրթունքներին ու «յաւիտեանն ապրել մի վայրկենում»:

Վերստին յիշեց վտակի ափին ապրած չքնաղ ժամերը, կոհակների շառաչը, Սուրէնի ձայնի խորհրդաւոր ելեէջները, այն արբեցնող շշուկը, երբ նա խօսում էր աշխարհի ցաւից և իր կրակ համբոյրներով աշխատում էր իր հոգին հալած մետաղի պէս ձուլել սիրած կնոջ հոգու հետ:

«Յէա, Յէա, դու ինչո՞ւ չը հասկացար նրան...»

Դուրս եկաւ պատշգամբ. ժօրժիկը խաղում էր պարտիզում:

—Մամա, մամա...երեսան մեկնեց իր թաթը դէպի մայրը:

Բաց օդում, արևի առաջ նա աւելի վըտիտ ու գունատ էր երևում. ինչ կը ծնէր «նրանից», միւսից, մտածեց Սօֆիան տըխրութեամբ:

—Մամա, մամա, տես...

Երեսան մի փոքրիկ, հիւանդ թիթեռ ունէր ձեռքին, որ բռնել էր ծաղկի վրայից, ուր կենդանին փորձում էր յետին ճիգով ջերմացնել իր յոգնած նւագած կեանքը:

Այդ երեսան...միշտ հիւանդ, միշտ դալուկ, ու այդպէս էլ ծնւած էր, իր տարակուսանքների, հոգեկան գաղտնի տագնապների, լուռ ցաւերի այդ խղճուկ պտուղը, ասես մայրական արգանդում ապրել էր ծընողի բոլոր տանջանքը: Մանուկը տառապում էր քթի յաճախակի արիւնհոսութեամբ, որ երբ սկսւում էր խիստ դժւարութեամբ էր դադարում: Եւ ամեն անգամ արեան կորստից յետոյ՝ խեղճ ժօրժիկը անկողին էր ընկնում:

Մայրը տխրութեամբ մտածում էր յաճախ՝ թէ գուցէ ինքն է պատճառ այդ անմեղ արարածի դժբախտութեան, որ իր ցաւատանջ հոգին է դրել մանուկի մէջ, խամբել նրա մատաղ կեանքը և գուցէ վաղաժամ գերեզման պատրաստել իր դաւակին: Եւ մի անողորմ զուգադիպութեամբ՝ այդ մանուկը որ պիտի հաշտեցնէր նրան իր կացութեան հետ, պիտի կապ դառնար մօր և այն սենեակում աշխատող մարդու մէջ, դարձել էր ընդհակառակը մարմնացած կսկրծալի ապաշաւանք, և շրջում էր նրա աչքերի առաջ որպէս մի մխացող, թանձրացած ցաւ: Իր կեանքն էր, կենդանի վկան մի մեծ, մի անդառնալի սխալի:

Ներս եկաւ. դադար չունէր. թափա-

ուում էր սենեակից սենեակ և ամեն տեղ հետը մանածում սիրտը գալարող տանջանքը: Մտաւ սեղանատուն, անցաւ ննջարան, ապա վերստին յայտնեց ընդունարանում և հայեացքը յառեց խորքի դրանը: Ամուսինը դեռ ափսոսեղ էր: «Ի՞նչ է մնացել, Տէր Աստուած, գոնէ շուտ գնա դատարան, կամ փակւած մնայ ափսոսեղ, դուրս չը գայ գոնէ այսօր, ո՛չ, յաւիտեան դուրս չը գայ»: Սօֆիան զգում էր, որ էլ ոյժ չունի լսելու այն սպանիչ բացականչութիւնը.

—Սօֆիկ, ճաշը պատրաստ է...

Ա՛խ, գոնէ այսօր չը լսէր այդ ձայնը, որ ութն տարուց ի վեր սղոցի պէս կտրատել, արիւնոտել է նրա սիրտը, որի ամեն մի խօսքը մուրճի պէս է ընկել իր գլխին. գոնէ այսօր, այսօր ազատւէր այդ թունալից բաժակից, որ ութ տարի շարունակ խմել է լուսթեամբ, մտածում էր նա: Թուլացած նստեց, արմունկներով յենեց սեղանին և գլուխը ձեռքերի մէջ առաւ:

Դուռը բացւեց.

Սօֆիան ցնցւեց ու դողաց:

Ամուսինը ժպտադէմ, ինքնազոհ ու երջանիկ դուրս թռաւ իր սենեակից. ձեռքին մի թուղթ բռնած.

—Սօֆիկ, Սօֆիկ, դարձեալ ընտրւած եմ նախագահ պատուոյ ատեանի, որ պիտի դատի ի՞նչ ես կարծում, ո՞ւմ... Սուրէն Դ...ին և Ն... թերթի խմբագրին:

Այդ միջնադէպը, որ հասել էր միջնորդ դատարանի, ծանօթ էր Սօֆիային. քանի շաբաթ առաջ մի հրապարակական ժողովում արդար ցասումի վայրկենին Սուրէնը Ն... թերթի խմբագրին անւանել էր «ստորաքարշ վարձկան»:

Սօֆիան լուռ էր, արձանի պէս քարացած և մտածում էր. «Այս ողորմելի եսասէրը չը գիտէ նոյն իսկ որ նա բանտարկւած է, երբ ողջ քաղաքը գիտէ».

—Նայիր, ամուսինը մեկնեց ձեռքի թուղթը, տես ո՞վքեր են դատաւորները:

—Ցնծութիւնդ վաղաժամ է, յետ մըղելով թուղթը՝ պատասխանեց կինը առհարկի խաղաղութեամբ. դու այս անգամ տաւաբախտաբար քո հասարակական խոշոր գործունէութեան ապացոյցը տալու հաճոյքը չը պիտի ունենաս: Եւ նա սեղանից առաւ ու մեկնեց ամուսնուն օրւայ լրագիրը: Ամուսինը կոտրւած ուշփոթւած՝ լուսթեամբ առաւ թերթը, կարդաց կնոջ ցոյց տւած տեղը.

«Երեկ խուզարկեցին ու կալանաւորե-

ցին երիտասարդ իրաւաբան Սուրէն Դ...ին. պահակներէ խիստ հսկողութեան ներքոյ՝ նրան կետրոնական բանտ տարան»։ Վերջացրեց ու հեգնօրէն ժպտաց շրթունքները ծումռելով.

— Յիմար, աւելացրեց ձանիկեանը լըրազիրը շարտելով սեղանի վրայ։

Սօֆիան՝ անորոշ հայեացքը հեռու, մատներով շղաձգաբար խաղում էր սեղանի սրվռոցի հետ։

— Կարելի է հարցնել, թէ ինչո՞ւ «յիմար», հարցրեց նա աշխատելով իրան զրսպել, բայց զգաց, որ շրթունքները դողդոջում են։

— Միայն յիմարը՝ ունենալով նրա տաղանդը, նրա խօսքի ոյժը, իր խսկական պարապմունքը, իր կոշումը կը թողնէ բանտ կերթայ իշի նահատակութեան համար։ Զանիկեանի տօնը ծանրախոհ էր, և նա մի քանի քայլ յետ ու առաջ արեց, ասես հաստատելու համար իր խօսքերի ճշմարտութիւնը.

Սօֆիան վճռեց լռել և վերջ տալ այս խօսակցութեանը, որ ընդունում էր սպառնալի կերպարանք. բայց հոգին շրթունքների վրայ էր, վիրաւոր, բողոքող հոգին. նրան էլ զսպել չէր կարող.

— Եթէ տաղանդ ու խօսքի ոյժ ունի, ի՞նչպէս է յիմար.

— Յիմար էլի... այլապէս ինչո՞ւ է բանտ դնում.

— Անկասկած, փոխանակ պարարտանալու և ամեն օր ժամի երեքին սանդուղքներից ճշալու՝ «ճաշը պատրաստ է»...

Հարւածը շեշտակի էր, դիպաւ նպատակին.

Ամուսինը կանգ առաւ, լռութեամբ յետ ջեռակից, ձեռքերը ծալեց կրծքին, նայեց կնոջը հոգած աչքերով, որոնց մէջ զայրոյթից աւելի վախ կար և նրանց հայեացքներն իրար հանդիպեցին. նոյնքան թոյն, նոյնքան ատելութիւն կար կնոջ աչքերի մէջ, որքան քիչ առաջ արտասանած նախադասութեան մէջ։ Զանիկեանը պարանոցը մեղմիւ ձգեց առաջ, նա հեռւում էր ու նայում յոնքերի տակից, ասես առաջը խորխորատ էր բացւում, ապա գլուխը յետ ձգեց և լայն շունչ առաւ.

Սօֆիան լուռ էր.

— Սօֆիկ .. Սօֆիան, բացականչեց նա կերկերւող, խեղդուկ ձայնով ու շրթունքները կծոտելով. Սօֆիան, կշռեցի՞ր ասածդ.

Ու կուգէր, որ կինն ասէր, թէ յանկարծական, անմիտ բռնկման արդիւնք էր

այդ չար նախադասութիւնը, կամ երեսը ծածկէր, լռէր, իսպառ լռէր, ինքն էլ մոռացութեան կը տար, այն կը համբուրէր կընծը ու մոռացութեան կը տար:

Ո՛չ, Սօֆիայի հայեացքի մէջ մեղմութիւն չը կար. նոյն թոյնը, նոյն ատելութիւնը, նոյն պայքարող վճռական կեցւածքը:

— Սօֆիա, Սօֆիա... և նրա ձայնի մէջ այժմ հնչում էր աղերսանք, պաղատանք, նա կարծես լալագին հայցում էր կընծը մեղմել այդ զարհուրելի հայեացքը, արցունքի, անուշ յուզմունքի մի շիթ քամել այդ չքնաղ կոպերից, որոնք այսօր չէին թարթում, այլ շանթում էին նետերի պէս: Կինը լուռ էր...

— Բայց, այդ անկարելի է... սպասիր... սպասիր, ես շշմում եմ, այդ դու չասիր— Նա տարածեց ձեռները դէպի կինը— այդ դու չասիր, քո շրթունքները չարտասանեցին այդ խօսքերը... Սօֆիա...

— Ո՛չ, ո՛չ, ես ասացի, ես...

— Սպասիր, մի շարունակիր անողորմ, դու չը կշռեցիր ասածդ... այնպէս չէ՞, չը կշռեցիր, Սօֆիա, Սօֆիկ...

Կինը ոտքի կանգնեց.

— Կշռեցի, այո՛, վաղուց եմ կշռել... ես տարել եմ, ես համբերել եմ տարիներ, որ

մեր կեանքը դառնայ լոկ ճաշ ու անասնական վայելք, որ մեր տան պատերի վրայ փշրւին բոլոր ազնիւ ճիւղերը, որ ոչինչ, ոչինչ չաղմկի այս յարկի եսասիրական տաքուկ մթնոլորտը: Եւ ի՞նչ եմ եղել ես քեզ համար, խաղալիք, մի զարդարւած տիկնիկ, որ ուրիշ հոգս չը պիտի ունենայ, բացի քեզ գրաւելու, քեզ վայելք պատճառելու հոգսից... և քո երազած երջանկութիւնը ութ տարի շարունակ ես քեզ տւի լիովի... ի՞նչ ստացայ ինքս. դու ինձ երբէք չը տւիր քեզ վտանգի մէջ զգալու դաժան, բայց ազնիւ, հզօր հաճոյքը. երբէք քո կեանքի մեղկութիւնը մի վսեմ խենթութիւն չաղմկեց. իմ գեղեցկութիւնն ու թարմութիւնը՝ որպէս իսկական եսասէր, դու քաշ տւիր ու տրորեցիր անասնական անիմաստ կեանքի փոշիների մէջ և քո տափակ հոգու դատարկութիւնից փշող ձանձրոյթի հովը, իմ լաւագոյն օրերը խամրեց, թող այդպէս լինի, բայց գոնէ առաքինութիւն ունեցիր. խոնարհւելու անձնագոհ հերոսների հպարտ, ազնիւ խոյանքների առաջ և... ճաշիր. ճաշիր .. ուհ...

Նա հեկեկաց, կուրծքը բռնեց ու ընկալ գիւտանի վրայ:

Ամուսինը քարացաւ, ծնկները ծալւում էին, չընկնելու համար բռնեց բազկաթոռի

թիկունքը: Իր կի՛նն էր խօսողը, Սօֆի՛կը, իր գեղանի Սօֆի՛կը... հաւատալ չէր կարողանում աչքերին, ականջներին... բազկաթոռը դողում էր ձեռքի մէջ, բերանի ձախ անկիւնը խաղում, ծռմուռում էր... նա բաց աչքով տեսնում էր ինչպէս փլչում, խորտակւում է իր տունը, իր կեանքը, իր ամբողջ կեանքը... խօսք չունէր, պատասխան չունէր... գլխում անասելի ժխոր էր, անկապ մտքերը արտառոց պատկերների հետ իրար խառնւած, դառնում էին ինչպէս մրրկի շնչով. և կրծքի տակ մի բան թանձրանում, բարձրանում էր, ուռչում, եռում և... պայթեց.

— Սօֆիկ, Սօֆիկ... այդ կ'նշ արիւր... ու ընկաւ բազկաթոռի մէջ: Սովորական աղաղակ չէր, այլ սրտապատառ, ահագին ճիշ մի անդառնալի աւերածի առաջ. մի բան փլաւ, մի բան փշրւեց նրանց հոգիներին մէջ...

Տիրեց լուռութիւն, աւերածից յետոյ իջնող ծանր, մեռելային լուռութիւնը. լսւում էր միայն Սօֆիայի մեղմ հեծկտոցը, լուսամուտի ապակու վրայ յամառաբար ծեծւում, բզկում էր աշնան մի ճանձ. սեղանատանը ժամացոյցը խփեց տասներկու, լալագին, դողդոջ հարւածներով: Ջանիկեանը ոտքի ելաւ, նա հեռւում էր թափով և կուրծքը պայթեցնելու չափ. աչքերի մէջ այժմ կատաղի ցա-

սում կար, յօնքերը կախւել էին մինչև թերթերունքները, ճակատին խորունկ կնճիւներ, շրթունքները պինդ իրար սղմած և ձեռքերը դարձեալ ծալած կրծքին: Նա մօտեցաւ կնոջը դանդաղութեամբ, կանգ առաւ առաջը, երկար նայեց, ապա ձեռքը դրեց նրա ուսին.

— Լսիր, դու պէտք է ինձ լսես... դու իրաւունք չունիս ինձ չը լսելու... ձայնը վրձնական էր և տոնը խիստ—լսիր, ասածներդ հասկացայ. և «ձանձրոյթի հողմ», և՛ «ադնիւ խոյանքներ» և՛ «վսեմ խենթութիւն»... և՛ «տափակ հոգի»... այդ բոլորը լաւ, բայց զրանցից դուրս մի ուրիշ՝ աւելի նշանակալից բանն, երևի մոռացար ասել, և պէտք է ասես, այդ ես պահանջում եմ, որպէս քո ամուսին. ասա, դու սիրո՞ւմ ես նրան...

Սօֆիան գլուխը բարձրացրեց, թաց արտասունքների միջից նայեց նրան շեշտակի.

Այո...

— Ան... ամուսինը կրկին յետ յետ քաշւեց լուռութեամբ, աջ ձեռքով ճակատը բռնեց աչքերը յատակին յառած՝ ապա դանդաղօրէն դիմեց դէպի իր գրասենեակը

— Մամա... մամա... այդ նւազ ձայնը, խղճուկ՝ որպէս մորթւող գառան հառաչ, որ

յանկարծ լսեց նախասենեակից: Սօֆիան դիւանու վրայ և ամուսինը գրասենեակի դռան առաջ քարացան, իրար նայեցին սուկումով. այդպէս էր կանչել ժօրժիկը քանի մի ամիս առաջ զարհուրելի արնհոսութեան ժամին. այդ ճիչն էր, որ հնչեց վերստին ասես գերեզմանից, որպէս մահւան մըրմունջ...

Միթէ նորից...

Դուռը բացւեց, աղախինը ներս ընկաւ հեալով, գունատ ու վախեցած և երեսան գրկին արնաքամ, ուշակորոյս—մամա...մամա...

Մայրը ճշաց ու նետուեց դէպի մանուկը, խեց աղախինի գրկից, սղմեց կրծքին ու խելագարի պէս վազվզում էր սենեակում.

—Բժիշկ, բժիշկ շուտով, հեծեծում էր նա.

Ամուսինը նետուեց դէպի հեռախօսը.

Հնչեց զանգը տենդոտ, արագ արագ... բժիշկը տանը չի...միւսին՝ նորից զանգ... հիւանդ պառկած է...երրորդ բժիշկը, հասցէն չը կայ...ի՛նչ եղաւ հասցէների գիրքը. . այստեղ էր...ահա, գտաւ, թերթում է դուրդողուն մատներով...մը է նրա անունը, համարը...գտաւ, վերստին զանգ, տանն է, կը գայ իսկոյն... կը գայ, կը գայ...

Եւ ուշացաւ...

Ժօրժիկը՝ աչքերը փակ, կտաւի պէս սալիտակ դէմքով, նւաղած ընկած էր մօր բազուկների վրայ, մեռած թիթեռնիկը պինդ սղմած թաթիկի մէջ, և արիւնը հոսում էր, հոսում էր քթից: Բարակ, վարդագոյն թելով ծորում էր մանուկ կեանքը և անդառնալի կերպով տանում էր իր հետ մի ուրիշ բան, որ ծնողներին պահում էր նոյն յարկի տակ...

Ժօրժիկը մեղմիւմարեց, ինչպէս ճրագ:

Ջանիկեան ամուսիններն այժմ երկու այրիներ էին դէմ առ դէմ կանգնած օտար, խորթ, ասես երբէք իրար տեսած չը լինէին. կանգնած էին իրենց ոտների առաջ բացւած խորխորատի երկու ափերին, ուր կուլ դրնաց մանուկ կեանքը...

Մի շաբաթ յետոյ՝ նրանց տան դռան վրայ կարդում էին յաճախորդները. «Երգ. հաւատարմատար Գ. Ջանիկեանը հիւանդութեան պատճառով պարապմունքները դադարեցրել է». կարդում էին ու յետ գնում, իսկ ներսում նա մենակ ծխում էր ու շըրջում դատարկ սենեակներում.

Սօֆիան չկար...

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0329711

18.475

